

ตามรอยพระราชดำริ
สู่ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
มีนาคม ๒๕๕๕

ตามรอยพระราชดำริสู่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จัดทำโดย	มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง ๙๖๒ ถนนกรุงเกษม เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐ โทร.๐-๒๖๒๘-๒๘๔๒
พิมพ์ครั้งที่ ๑	มีนาคม ๒๕๕๕
จำนวน	๒,๐๐๐ เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.
ตามรอยพระราชดำริสู่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๕.

คำนำ

เนื่องในวโรกาสปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และครบรอบ ๑๒ ปีที่สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้รับ
พระบรมราชานุญาต เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ ให้สำนักงานฯ
นำพระบรมราโชวาทที่ประมวลนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายและ
ทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขเผยแพร่เป็นแนวปฏิบัติของปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนไทยโดยทั่วกัน สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และมูลนิธิสถาบันวิจัย
และพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.) สำนึกใน
พระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้เผยแพร่แนวปฏิบัติ
จึงได้รวบรวมแนวพระราชดำริและข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ของ
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและจัดทำเป็นหนังสือในลักษณะที่
สามารถนำไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในเชิงวิชาการได้มากยิ่งขึ้น

หนังสือ *ตามรอยพระราชดำริ สู่ “ปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียง”* ฉบับนี้ มุ่งให้เป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับประชาชนทั่วไปที่สนใจ
ศึกษาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงวิชาการอย่างเข้าใจง่ายๆ
ในลักษณะของการเรียบเรียงข้อมูลที่มีการจัดลำดับเนื้อหาสาระของ
พระบรมราโชวาทและพระราชดำริให้สอดคล้องต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน
และใช้ข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร บทความบรรยายต่างๆ ที่ได้ศึกษาไว้

มาประกอบเป็นคำอธิบายขยายความของพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสองค์นั้นๆ รวมทั้งจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติมตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงโครงสร้าง และการใช้คำที่เข้าใจง่าย เหมาะสมกับการใช้ในชีวิตประจำวัน และสะดวกในการนำไปถ่ายทอด ขยายผลให้แก่ประชาชนทั่วไป

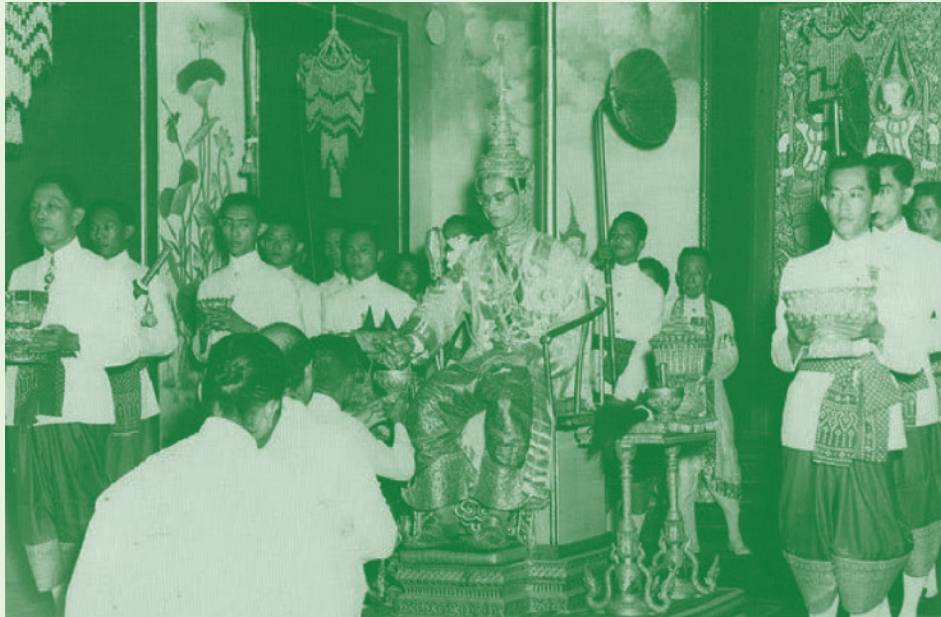
สาระของหนังสือจะแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ ๑ จะกล่าวถึงแนวพระราชดำริที่สะท้อนถึงเป้าหมายของประเทศชาติ ตลอดจนหลักการพื้นฐานของความพอเพียงและหลักการทรงงาน และ ส่วนที่ ๒ เป็นการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในแง่ของค่านิยม ความหมาย องค์ประกอบ และแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.) ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือ *ตามรอยพระราชดำริ สู่ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”* จะเป็นประโยชน์สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งผู้สนใจทั่วไป เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม ต่อไป

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศ
ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.)
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ (สศช.)
มีนาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
ส่วนที่ ๑ แนวพระราชดำริ	๑
บทที่ ๑ สุขของคนไทย คือ เป้าหมายการพัฒนา	๓
บทที่ ๒ การปฏิบัติตนและปฏิบัติงาน สู่ความพอเพียง (ช่วงเวลาก่อนปี ๒๕๔๒)	๑๕
บทที่ ๓ พัฒนาความเข้าใจในหลักการ เศรษฐกิจพอเพียง (ช่วงเวลาหลังปี ๒๕๔๒)	๕๕
บทที่ ๔ หลักการทรงงาน	๖๗
ส่วนที่ ๒ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๗๗
บทที่ ๕ จุดเริ่มต้นและค่านิยมหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง	๘๑
บทที่ ๖ สุนิธิชีวิตพอเพียง	๙๗
เอกสารอ้างอิง	๑๐๙
บรรณานุกรม	๑๑๐

พุทธศักราช ๒๔๙๓

ทรงรับพระราชภารกิจและหน้าที่อันยิ่งใหญ่

วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓

ได้พระราชทานพระปฐมบรมราชโองการว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

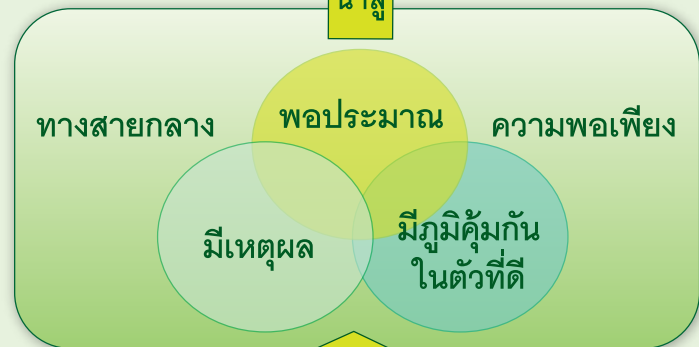
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

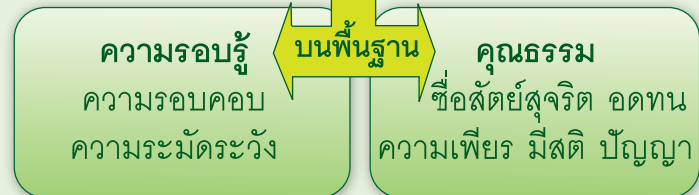
ประเทศชาติ ประชาชน
สมดุล ยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

มีภูมิคุ้มกันในด้านวัตถุ/สังคม/สิ่งแวดล้อม/วัฒนธรรม

นำสู่

บนพื้นฐาน

ส่วนที่ ๑
แนวพระราชดำริ

นับตั้งแต่มีพระปฐมบรมราชโองการเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้สะท้อนพระปณิธานที่แน่วแน่ในการมุ่งมั่นให้ประชาชนคนไทยมีความสุขโดยทั่วถึงกัน โดยเสด็จพระราชดำเนินไปยังทุกสภาพภูมิประเทศ เพื่อศึกษาและรับรู้ปัญหาอย่างแท้จริงของราษฎร นำไปสู่แนวทางแก้ไขที่เหมาะสม

บทที่ ๑ สุขของคนไทย คือ เป้าหมายการพัฒนา

*“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม
เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”*

พระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ และพระบรมราชโองการ และพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานไว้ในวโรกาสต่างๆ ต่อเนื่องมาตลอดรัชสมัยที่ทรงครองราชย์กว่า ๖๐ ปี (พ.ศ. ๒๔๙๓ - ปัจจุบัน) สะท้อนพระปณิธานที่แน่วแน่ในการมุ่งมั่นให้ประชาชนคนไทยมีความสุขโดยทั่วถึงกัน ประเทศไทยมีความมั่นคงและมีความเจริญก้าวหน้า เนื่องจากประชาชนที่มีความสุขและอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีปรองดองจะมีผลเชื่อมโยงสู่การพัฒนาชุมชนและประเทศชาติให้เจริญ มั่นคงและก้าวหน้าต่อไป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงชี้ให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการทำให้ประชาชนพึ่งตัวเองได้ ประชาชนต้องการมีความก้าวหน้าในอาชีพการงาน สามารถทำงานพัฒนาตัวเอง โดยภาคราชการมีหน้าที่ที่จะต้องสนับสนุนทางวิชาการ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ มีความสามารถ มีทุนเพื่อสร้างความก้าวหน้า

ในอาชีพการงาน ประชาชนจึงจะมีความสุขประเทศจะก้าวหน้า
และมั่นคง

“... จะทำงานในสาขาใดก็ตามต้องมาดูว่า
ทำงานนั้นก็เพื่อให้ประเทศชาติอยู่อย่างมีความมั่นคง
และความก้าวหน้า และประเทศนั้นก็ประกอบด้วย
ประชาชน ซึ่งประชาชนแต่ละคนๆ ก็มีความปรารถนา
ที่จะมีความก้าวหน้า ความก้าวหน้านั้นจะมาได้ก็
โดยที่แต่ละคนได้ทำงานเต็มที่ และประชาชนที่อยู่ใน
ในเมืองไทยนี้ บางทีก็ขาดความรู้ ขาดความสามารถ
ขาดกำลังทั้งทางวิชา ทั้งทางเงินที่จะสร้างตัวเอง
จึงต้องให้เขาอาศัยทางราชการที่จะมาอุ้มชูให้
ก้าวหน้าได้ ฉะนั้นทางราชการมีหน้าที่อันหนักที่จะ
จัดให้บ้านเมืองก้าวหน้า ถ้าประชาชนไม่มีความสุข
ไม่มีความก้าวหน้า ประเทศก็จะอยู่ไม่ได้...”

(พระราชดำรัสกับคณະนักศึกษาวิทยาลัย
ป้องกันราชอาณาจักร เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๑๖)

การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนให้สามารถทำงานประกอบ
อาชีพได้นั้น อีกนัยหนึ่ง คือ การพัฒนาประเทศเพื่อสร้างความมั่นคง
ทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรง
พระราชทานคำแนะนำว่า ต้องให้ประชาชน “มีความพอกิน พอใช้
ก่อนอื่นเป็นพื้นฐาน” โดยทรงแนะนำให้ดำเนินการอย่างค่อยเป็น
ค่อยไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และประหยัด

เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว เมื่อประชาชนมีความเป็นอยู่
อย่างพอกิน พอใช้ มีอาชีพสามารถพึ่งตนเองได้ และย่อมสามารถ
สร้างตนเองให้เจริญก้าวหน้าในระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้ ก็จะมีความสุข
เมื่อประชาชนมีพื้นฐานมั่นคง พัฒนาฐานะทางเศรษฐกิจสูงขึ้นได้
ประเทศก็จะสงบและมีความเจริญก้าวหน้า ดังนี้

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการ
ประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอกิน พอใช้
ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด
เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง
ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้น
ต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริม
ความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความ
รอบคอบ ระมัดระวัง และประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกัน
ความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จ
ได้แน่นอนบริบูรณ์ เพราะหากไม่กระทำด้วยความ
ระมัดระวัง ย่อมจะหวังผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้
โดยยาก...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗)

ต่อจากนั้นในวันเฉลิมพระชนมพรรษาฯ วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗
ทรงมีพระราชดำรัสรับสั่งเพิ่มเติมถึงทิศทางของประเทศในภาพรวม
อย่างชัดเจนว่า คนอื่นจะอย่างไรก็ช่าง ขอเพียงให้ประชาชนคนไทย

ตั้งปณิธานในทิศทางให้ “คนไทยทุกคนพออยู่ พอกิน มีความสงบ” เพราะถ้าประชาชนมีพออยู่ พอกิน สามารถพึ่งตนเองได้ ประชาชนจะมีความสุข รักษาความสงบภายในประเทศไว้ ประเทศก็จะเจริญก้าวหน้า

“...ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทย อยู่แบบพออยู่ พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพออยู่ พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...”

(พระราชดำรัสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ฯ
เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๗)

เมื่อประเทศไทยเป็นประเทศที่ “พออยู่ พอกิน” และเมื่อประชาชนได้พัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าในระดับที่สูงขึ้นแล้ว จะเป็นการส่งเสริมให้ประเทศ “มีความอยู่ดี กินดี” ซึ่งมีพระราชดำรัสในปี ๒๕๒๗ ทรงขยายความว่า การพัฒนาประเทศให้มีความอยู่ดีกินดี หมายถึง ประชาชนต้องได้**อยู่ดีกินดี ร่วมกัน** และความอยู่ดี กินดีนี้เกี่ยวข้องกับ**ความมั่นคง**และ**ปลอดภัย**ของประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้เห็นว่า การกินดีอยู่ดี**ร่วมกัน**ของประชาชนเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการสร้าง**ความมั่นคงปลอดภัย**ของประเทศ ดังนี้

“...การพัฒนาประเทศในด้านที่จะส่งเสริมให้ประเทศชาติมีความอยู่ดีกินดี หมายถึงว่า ประชาชนได้**อยู่ดีกินดีร่วมกัน** ความอยู่ดีกินดีนี้**เกี่ยวพันกับความปลอดภัย**เพราะว่าถ้าประเทศชาติมีประชากรที่**อยู่ดีกินดี** ก็ย่อมทำให้ประชาชนมีกำลังจิตใจกำลังกายสำหรับ**ป้องกันประเทศและหวงแหนประเทศ ...**”

(พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗)

พุทธศักราช ๒๕๐๘

เสด็จไปทอดพระเนตรกิจการของฟาร์มสวนพระองค์หาดทรายใหญ่ ตำบลเขาเต่า อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยทดลองเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ชนิดต่างๆที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ เพื่อเป็นแบบอย่างของการพัฒนาพื้นที่ที่แห้งแล้ง

ต่อมาในปี ๒๕๓๙ ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๙ ทรงย้ำอย่างชัดเจนว่า ความเป็นอยู่ของประชาชนคือรากฐานสำคัญของความสงบมั่นคงของประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ความอยู่ดีกินดีของประชาชนคือความมั่นคงของประเทศ ดังนั้น การพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ดีกินดี จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เป้าหมายของประเทศบรรลุผลสำเร็จ คือประเทศมีความสงบและความเจริญ ดังนี้

“...ประโยชน์อันพึงประสงค์ของการพัฒนานั้นก็คือ ความผาสุกสงบ ความเจริญมั่นคงของประเทศชาติและประชาชน. แต่การที่จะพัฒนาให้เป็นบรรลุผลเป็นประโยชน์ดังกล่าวได้ จำเป็นที่จะต้องพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ดีกินดีเป็นเบื้องต้นก่อน เพราะฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนนั้น คือรากฐานอย่างสำคัญของความสงบและความเจริญมั่นคง. ถ้าประชาชนทุกคนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบและความเจริญย่อมจะเป็นผลก่อเกิดต่อตามมาอย่างแน่นอน. จึงอาจพูดได้ว่าการพัฒนามีคือการทำสงครามกับความยากจน เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยตรง เมื่อใดก็ตาม ที่ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีและประเทศชาติมีความสงบ

มีความเจริญ เมื่อนั้นการพัฒนาจึงจะถือได้ว่าประสบความสำเร็จ..”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๙)

จากพระราชดำรัสที่ทรงแนะนำให้สร้าง “ความพอมี พอกิน พอใช้
ของประชาชน” จนถึงพัฒนายกระดับให้ประชาชน “อยู่ดี กินดี”
และให้ประเทศไทยรักษา “ความพออยู่ พอกิน” ไว้ให้ได้นั้น ในโอกาส
วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ ทรงมีพระราชดำรัส
ให้ประเทศไทยมี “เศรษฐกิจแบบพอมี พอกิน” ซึ่งหมายความว่า
ประชาชนพึ่งตนเองได้ ดังนี้

“...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ. สำคัญอยู่ที่
เรามีเศรษฐกิจแบบพอมี พอกิน แบบพอมีพอกินนั้น
หมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับ
ตนเอง...”

(พระราชดำรัสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐)

และต่อมาทรงมีพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ปี ๒๕๔๑ ทรงขยายความเกี่ยวกับ ความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจ
แบบพอมีพอกิน” โดยรับสั่งเรียกเป็นครั้งแรกว่า “เศรษฐกิจพอเพียง”
ดังนี้

“..คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง
มีความหมายกว้างออกไปอีก. ไม่ได้หมายถึงการมีพอ
สำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน.
พอมีพอกินนี้ ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ ในศาลานี้. เมื่อปี
๒๕๑๗ ๒๕๑๗ ถึง ๒๕๔๑ นี้ ก็ ๒๔ ปี ไซ้ใหม่.
วันนั้นได้พูดว่า เราควรจะทำปฏิบัติให้พอมีพอกิน.
พอมีพอกินนี้ ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง.
ถ้าแต่ละคนพอมี พอกิน ก็ใช้ได้. ยิ่งถ้าทั้งประเทศ
พอมีพอกินก็ยิ่งดี..”

(พระราชดำรัสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑)

ดังนั้น เศรษฐกิจของประเทศไทยแบบพอมี พอกิน หรือ
“เศรษฐกิจพอเพียง” จึงเป็นเครื่องมือที่ทำให้ประชาชนพึ่งตนเองได้
มีความสุข ประกอบอาชีพก้าวหน้า มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง ประเทศ
จะมีความสงบ และมีความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นเป้าหมายของประเทศ
นอกจากนี้ ยังมีพระราชดำรัสพระราชทานในโอกาสปีเด็กสากล
เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๒๒ ว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกัน
ถ่ายทอดความรู้ ความดี และประสบการณ์ให้เด็กรุ่นต่อๆ ไป ให้ได้
เข้าใจ ให้รู้จักคิดด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง ดังนี้

“...เด็กเป็นผู้ที่จะได้รับช่วงทุกอย่าง
ต่อจากผู้ใหญ่ รวมทั้งภาระรับผิดชอบในการธำรง
รักษาอิสรภาพและความสงบสุขของบ้านเมือง.

ดังนั้น เด็กทุกคนจึงสมควรและจำเป็นที่จะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้องเหมาะสม ให้มีความสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์ต่างๆ พร้อมทั้งการฝึกหัดขัดเกลาความคิดจิตใจให้ประณีต ให้มีศรัทธามั่นคงในคุณความดี มีความประพฤติเรียบร้อยสุจริต และมีปัญญาฉลาดแจ่มใสในเหตุในผล หน้าที่นี้เป็นของทุกคน ที่จะต้องร่วมมือกันกระทำโดยพร้อมเพรียงสม่าเสมอ ผู้ที่เกิดก่อนผ่านชีวิตมาก่อน จะต้องสงเคราะห์ อนุเคราะห์ผู้เกิดตามมาภายหลัง ด้วยการถ่ายทอดความรู้ ความดี และประสบการณ์อันมีค่าทั้งปวงให้ด้วยความเมตตาเอ็นดูและด้วยความบริสุทธิ์ใจ ให้เด็กได้ทราบได้เข้าใจ และสำคัญที่สุด ให้รู้จักคิดด้วยเหตุผล ที่ถูกต้องจนสามารถเห็นจริงด้วยตนเองได้ใน ความเจริญและความเสื่อมทั้งปวง.ความรู้ ความดี ความเจริญอกงามทั้งมวลจึงจะแผ่ไพศาลไปได้ ไม่มีประมาณ เป็นพื้นฐานของความพัฒนาผาสุกอันยั่งยืนสืบไป...”

(พระราชดำรัสในโอกาสปีเด็กสากล
เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๒๒)

พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่ประชาชนไทยโดยทั่วกันว่า เป้าหมายการพัฒนาของประเทศ คือ ให้ประเทศไทยมีความมั่นคง และมีความเจริญก้าวหน้า โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ประชาชนต้องมีความสุข พึ่งตนเองได้ ประกอบอาชีพก้าวหน้า มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทรงแนะนำว่า พื้นฐานสำคัญประการแรกที่จะพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีความสุข คือ การสร้าง “ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชน” ตลอดจนพัฒนาระดับให้ประชาชน “อยู่ดี กินดี” มีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง และทรงมีพระราชประสงค์จะให้ประเทศไทยเป็นประเทศ “พออยู่ พอกิน” หรือ อีกนัยหนึ่ง ให้ประเทศไทยมี “เศรษฐกิจแบบพอมี พอกิน” ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งเรียกคำว่า “เศรษฐกิจแบบพอมี พอกิน” ว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” และทรงแนะนำว่า ควรเป็นระบบเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งจะทำให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ ประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจมั่นคง ประชาชนมีความสุข ประเทศไทยจะมีความมั่นคงและมีความเจริญก้าวหน้า และทรงชี้ให้เห็นว่า เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของคนไทยทุกคนที่ต้องถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ให้แก่เด็กสืบต่อไป เพื่อรักษาความมั่นคง และ ความเจริญก้าวหน้าของประเทศไว้ได้

พุทธศักราช ๒๕๐๔ :

จัดตั้งโครงการสวนพระองค์ขึ้นในสวนจิตรลดา
ทรงจัดตั้งโครงการสวนพระองค์ขึ้นในสวนจิตรลดา เพื่อที่จะ
ได้ทรงศึกษาหาข้อมูลต่างๆ ก่อนพระราชทานพระราชดำริ
เพื่อช่วยเหลือเกษตรกร โดยเมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔
ได้ทรงหว่านข้าวใน “แปลงนาสาธิต” เพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์ไปใช้
ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

บทที่ ๒

การปฏิบัติตนและปฏิบัติงานสู่ความพอเพียง

สร้างความพออยู่ พอกิน

ตามที่ได้กล่าวถึงในบทที่ ๑ ในช่วงก่อนปี ๒๕๔๒ (พ.ศ.๒๕๑๖-๒๕๔๒) พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการช่วยเหลือประชาชนให้ มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นนั้น ทรงใช้คำว่า “ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชน” หรือ “ความมีกิน มีใช้” หรือ “ความพอกิน พอใช้” หรือ “ความพออยู่ พอกิน” ซึ่งล้วนมีความหมายในลักษณะเดียวกัน คือ ให้ประชาชนพอมี พอกิน สามารถพึ่งตนเองได้ และในปี ๒๕๔๐ ทรงมีพระราชดำรัสให้ประเทศไทยมี “เศรษฐกิจแบบพอมี พอกิน” ในปีถัดมา (ปี๒๕๔๑) รับสั่งเรียก “เศรษฐกิจแบบพอมี พอกิน” ว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” ทรงอธิบายหลักการ/หลักปฏิบัติเพิ่มเติมอย่าง สม่่าเสมอในหลายโอกาสหลายวาระ มีสาระเนื้อความสอดคล้อง สัมพันธ์ซึ่งกันและกันตลอดเวลา จากการศึกษาพระบรมราโชวาทและ พระราชดำรัสในช่วงเวลาข้างต้น สามารถประมวลแนวพระราชดำริ ออกได้เป็น ๖ กลุ่ม ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงในระยะเวลาต่อมา ดังนี้คือ ๑) การกระทำตามหลักเหตุผล ๒) การประหยัด ๓) ความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง ๔) ความพอดี ความพอเหมาะ ๕) ความสมดุล ๖) ความรู้ประกอบกับความมีศีลธรรม

๑. การกระทำตามหลักเหตุผล

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการกระทำงานใดๆ ให้ประสบผลสำเร็จ นอกจากมีวิธีการทำงานที่เหมาะสมแล้ว ยังทรงเตือนให้คำนึงถึงหลักของเหตุและผล ความตั้งใจ และให้คำนึงถึงผลสำเร็จของงานที่กระทำอยู่เสมอ

“...ข้าพเจ้าอยากให้ทุกคนคำนึงถึง **กฎแห่งเหตุผล** ว่าผลที่เกิดขึ้นเพราะเหตุ คือ การกระทำ และผลนั้น จะเป็นผลดีหรือผลเสียก็เพราะกระทำให้ดีหรือให้เสีย ดังนั้น การที่จะทำงานใดให้บรรลุผลที่พึงประสงค์ จะต้องพิจารณาถึงวิธีการที่เหมาะสมก่อนเป็นเบื้องต้นแล้วลงมือกระทำตามหลักเหตุผลด้วยความตั้งใจจริง และด้วยความสุจริต งานของแต่ละคนจึงจะเป็นผลดีและเชื่อได้ว่า ผลงานของแต่ละคนจะประมวลกันเป็นความเจริญมั่นคงของบ้านเมืองได้ ดังปรารถนา...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๑๓)

และทรงอธิบายเพิ่มเติมในช่วงปี ๒๕๑๔ ว่าการทำงานใหญ่ให้สำเร็จ นอกจากการใช้เหตุผลเป็นพื้นฐานการทำงานด้วยความละเอียดรอบคอบ และเอาจริงเอาจังแล้ว ต้องมุ่งที่ผลสำเร็จของงานมากกว่าการยึดติดยึดมั่นว่าเป็นงานของใคร

“...การวางโครงการใดๆ ที่จะให้ได้ผลสมบูรณ์จะต้องอาศัยเหตุผลที่หนักแน่นเป็นพื้นฐาน ต้องจัดวางรูปขึ้นด้วยความละเอียดรอบคอบ แล้วต้องดำเนินการอย่างจริงจังโดยขะมักเขม้น ข้อสำคัญที่ควรคำนึงถึงอย่างยิ่งนั้น ได้แก่ความจริงที่ว่าการทำงานใหญ่ๆ ทุกอย่างต้องการเวลามาก กว่าที่จะทำสำเร็จ ผู้ที่ริเริ่มโครงการอาจไม่ทันทำให้สำเร็จโดยตลอดด้วยตนเองก็ได้ ต้องมีผู้อื่นรับทำต่อไป ดังนั้นไม่ควรยกเอาเรื่องใครเป็นผู้ริเริ่มงาน ใครเป็นผู้รับช่วงงานขึ้นเป็นข้อสำคัญนัก **จะต้องถือผลสำเร็จที่จะเกิดจากงานเป็นใหญ่ยิ่งกว่าสิ่งอื่น...**”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๔)

และพระบรมราโชวาทพระราชทานในช่วงปี ๒๕๑๘ ยังทรงเน้นเรื่อง การพิจารณาและวินิจฉัยเรื่องต่างๆ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ด้วยความกระจ่างชัดเจนทุกด้าน และดำเนินการให้ตรงจุด ถูกขั้นตอน และมีเหตุผล

“...แต่คนที่มีการศึกษา ที่เรียกว่าเป็นผู้มีปัญญา ควรจะสามารถวินิจฉัยได้ว่าแก้ไขอะไรอย่างไร ข้อสำคัญควรจะต้องรอบคอบและระมัดระวัง ที่จะพิจารณาเรื่องต่างๆ ให้กระจ่างแจ้งทุกแง่ทุกมุม แล้วจัดการให้ถูกจุด ถูกขั้นตอน ถูกเหตุผล ข้อที่พึงระมัดระวังคือ การแก้ปัญหาโดยรีบเร่งด่วน...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๘)

และพระบรมราชาโชวาทพระราชทานเมื่อปี ๒๕๑๙ ทรงชี้ถึงความสำคัญของการหลักเหตุผลกำกับการกระทำเพื่อเป็นพื้นฐานที่จะส่งผลดีต่อไปในอนาคต

“... พูดยกกันว่าให้พิจารณาเหตุผลให้ดีนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือให้พิจารณาการกระทำ หรือกรรมของตนให้ดีนั่นเอง คนเราโดยมาก มักนึกว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร เราทราบไม่ได้ แต่ที่จริงเราย่อมจะทราบได้บ้างเหมือนกัน เพราะอนาคตก็คือผลของการกระทำในปัจจุบัน ถ้าปัจจุบันทำดีอนาคตก็ไม่ควรจะตกต่ำ...”

(พระบรมราชาโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๙)

รวมทั้งพระบรมราชาโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ ๒๕๓๖ ได้ทรงแนะนำให้บัณฑิตที่จบการศึกษาและออกไปทำงานจะมีประสบการณ์และความรู้เพิ่มขึ้นจากที่มีในตำรา ซึ่งถ้านำไปใช้อย่างมีเหตุผลและรอบคอบจะเป็นประโยชน์อย่างมาก

“...การศึกษาในมหาวิทยาลัย ที่มุ่งเน้นให้บุคคลมีความรู้ความสามารถด้านวิชาการ เป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบกิจการในชีวิตนั้น ถือว่าเป็นการศึกษาในระบบ. ผู้ศึกษาจะได้รับความรู้ถ่ายทอดจากครูบาอาจารย์ และจากการศึกษาค้นคว้าทางตำรับตำราเป็นหลัก. ต่อเมื่อได้ออกไป

ทำกรงาน ได้ประสบเหตุการณ์และปัญหาต่างๆ ให้ต้องขบคิดมากมายแล้ว จึงเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถ่องแท้ในสิ่งทั้งปวง ที่เรียกว่าประสบการณ์ในชีวิตเพิ่มขึ้น. ประสบการณ์ในชีวิตนี้เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้และความฉลาดจัดเจนที่มีค่า ซึ่งถ้าได้รู้จักนำมาใช้ด้วยความรู้เท่าถึงเหตุผล และด้วยความรอบคอบระมัดระวังแล้ว จะยังประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมอย่างวิเศษสุด...”

(พระบรมราชาโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๓๖)

๒. การประหยัด

แนวพระราชดำริในส่วนที่เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนในภาวะที่ประเทศชาติบ้านเมืองเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองนั้น ทรงแนะนำให้ใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างประหยัด และใช้เหตุใช้ผลในการพิจารณาใช้ชีวิตอย่างประหยัด เพื่อประหยัดประคองให้อยู่รอดและก้าวหน้าต่อไป

“...วิถีทางดำเนินของบ้านเมืองและของประชาชนโดยทั่วไปมีความเปลี่ยนแปลงมาตลอดเนื่องมาจากความวิปริตผันแปรของวิถีแห่งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และอื่นๆ ของโลก ยากยิ่งที่เราจะหลีกเลี่ยงให้พ้นได้จึงต้องระมัดระวัง ประคับประคองตัวเรามากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการเป็นอยู่โดย

ประหยัด เพื่อที่จะอยู่ให้รอดและก้าวหน้าต่อไปได้
โดยสวัสดิ์...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่
เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๑)

และพระบรมราโชวาทพระราชทานเมื่อเดือนตุลาคม ปีเดียวกัน ทรงแนะนำบัณฑิตของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าในโอกาส การรับพระราชทานปริญญาบัตร ความว่า เทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญ ในการสร้างความเจริญก้าวหน้าแต่การใช้ประโยชน์ต้องคำนึงถึง ความประหยัดด้วย การใช้ความระมัดระวัง ด้วยวิธีและขั้นตอน ที่ถูกต้อง ทำให้ไม่สิ้นเปลืองและได้ผลประโยชน์เพิ่มสูงขึ้น ก็นับว่า เป็นการประหยัดอีกทางหนึ่ง

“...การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าด้าน ทุกระดับต้องใช้เทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญ เพื่อ ความรวดเร็วและถูกต้องมั่นคง บัณฑิตที่เรียนสำเร็จ ออกไป จึ้นนับว่า จะได้เป็นกำลังและเป็นหลักในงาน พัฒนาประเทศและชุมชนในทุกๆ วงการ การใช้ เทคโนโลยีนั้นย่อมกระทำได้หลายแง่หลายมุม แง่หนึ่งที่ควรพึงเล็งเป็นพิเศษ ก็คือใช้ให้เกิด ประโยชน์ ในด้านประหยัด เพราะการประหยัด เป็นสิ่งที่พึงประสงค์อย่างยิ่ง ในที่ทุกแห่งและในกาล ทุกเมื่อเท่าที่ปรากฏแล้ว เทคโนโลยีช่วยให้ประหยัด ได้อย่างดีเลิศ ในการสร้างเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์

แต่ก่อนเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ทำได้ยากยิ่งและมีราคาสูงมาก คนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ จากเครื่องมือดังกล่าว แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีช่วยให้ สร้างและผลิตได้โดยง่ายและสะดวกด้วยราคาต่ำ อย่างเครื่องรับวิทยุทรานซิสเตอร์ เวลาใช้กันได้ อย่างแพร่หลาย ทำให้คนทั่วไปได้รับประโยชน์ ในด้านข่าวสารและการบันเทิงโดยทั่วถึง ในด้านอื่นๆ เช่น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม แม้จะเป็นเพียงงาน ระดับชาวบ้าน เทคโนโลยีก็อาจช่วยได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่าง เช่น การทำยางพารา ถ้าทำตามแบบ พื้นบ้าน ซึ่งทำกันตามมีตามเกิดขาดความระมัดระวัง ในความสะอาดเรียบร้อยก็มักได้ยางแผ่นที่มี คุณภาพต่ำ ทำให้ขายไม่ได้เต็มราคา แต่ถ้านำ เทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ มาใช้ ให้มีการใช้กรรมวิธีที่ ถูกต้องและแน่นนอนสม่ำเสมอ ก็จะได้ยางแผ่นที่มี คุณภาพได้มาตรฐาน ขายได้เต็มราคา การใช้ความ ระมัดระวัง และกรรมวิธีที่ละเอียดแน่นนอนเพียง เล็กน้อย โดยมีทำให้ต้องสิ้นเปลืองเกินกว่าปกติ แล้วได้ผลประโยชน์เพิ่มสูงขึ้นเช่นนี้ นับว่าเป็น การประหยัดด้วยอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ ชาวสวนยางมาก ในการที่ท่านทั้งหลายจะออกไป ทำหน้าที่ต่างๆ ทางด้านเทคนิคต่อไป ขอให้คำนึงถึง ผลได้ที่เกิดขึ้นจาก การประหยัดนี้ให้มาก...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของสถาบัน เทคโนโลยีพระจอมเกล้าเมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๑)

พุทธศักราช ๒๕๐๓

เสด็จฯไปทรงประกอบพิธีเปิดอาคารสถาบันราชประชาสมาสัย
ในบริเวณสถานพยาบาลอำเภอพระประแดง
เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๐๓

และพระราชดำริส ในการเสด็จออกมหาสมาคมในงานพระราชพิธี
เฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อปี ๒๕๒๙ ว่าการนำทรัพยากรมาใช้
ในการพัฒนา ต้องไม่ใช่ให้สิ้นเปลืองได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า แต่ต้องใช้
อย่างประหยัด ระวัง

“...ทุกวันนี้ประเทศไทยยังมีทรัพยากรพร้อมมูล
ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคล ซึ่งเรา
สามารถนำมาใช้เสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์และ
เสถียรภาพอันถาวรของบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี.
ข้อสำคัญเราจะต้องรู้จักใช้ทรัพยากรนั้นอย่างฉลาด
คือ ไม่นำมาทุ่มเทใช้ให้สิ้นเปลืองไปโดยไร้ประโยชน์
หรือได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า หากแต่ระวัง
ใช้ด้วยความประหยัดรอบคอบ ประกอบด้วย
ความคิดพิจารณาตามหลักวิชา เหตุผล และ
ความถูกต้องเหมาะสม โดยมุ่งถึงประโยชน์แท้จริง
ที่จะเกิดแก่ประเทศชาติ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต
อันยืนยาว...”

(พระราชดำริสเนื่องในโอกาสงานพระราชพิธี
เฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๙)

๓. ความรอบรู้ รอบคอบ ระวัง

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อให้ทุกคน
มีความพร้อมในการประกอบอาชีพ และประสบความสำเร็จในชีวิต นั้น
ทรงแนะนำให้มีความรอบรู้ รอบคอบ ระวัง ทรงแนะนำให้

รอบรู้ในหลักวิชาต่างๆ และพิจารณาหลักวิชาที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ
เรื่องนั้นๆ อย่างรอบคอบ และนำไปใช้อย่างมีความระมัดระวังคำนึงถึง
ความถูกต้อง จะทำให้เกิดการประหยัด

“...อย่าทะนงตัวว่าวิเศษกว่าผู้อื่น อย่าอวดเก่ง
เกินไป จะทำการสิ่งใดจงไตร่ตรองให้รอบคอบ...”

(พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๐๕)

ขณะเดียวกันยังมีแนวพระราชดำรินอกจากการใช้หลักวิชาใน
การพัฒนาประเทศแล้ว การพัฒนาต้องทำไปพร้อมๆ กันในทุกด้าน

“...การพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดความเจริญมั่นคง
แก่คนส่วนรวมทั้งชาติได้แท้จริงนั้น จะต้อง
อาศัยหลักวิชาอันถูกต้องและต้องกระทำพร้อมกัน
ไปทุกๆ ด้าน ด้วย เพราะความเป็นไปทุกอย่างใน
บ้านเมือง มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงถึงกันหมด...”

(แนวพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๕)

และพระบรมราชาวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตด้านการศึกษาฯยังทรง
แนะนำเพิ่มเติมว่า การให้การศึกษานอกจากจะต้องใช้ความรู้รอบ
รอบคอบแล้ว ยังจะต้องมีความอดทน เสียสละ และมีความเพียร
อย่างมาก

“...การให้การศึกษาที่สมบูรณ์มีค่าใช้จ่าย
เพราะเป็นงานที่ละเอียดซับซ้อนและกว้างขวางมาก
จะต้องใช้ความรู้ ความสังเกตจดจำ และ
ความฉลาดรอบคอบอย่างมาก ทั้งต้องมีความ
เสียสละ อดทน มีความเพียรอย่างแรงกล้าด้วย จึงจะ
กระทำให้สำเร็จได้...”

(พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของวิทยาลัย
วิชาการศึกษา เมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๕)

เช่นเดียวกันกับพระบรมราชาวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี ๒๕๑๖ ทรงเตือนในเรื่องความมีสติ
ความรู้ตัวควบคู่กับการใช้เหตุผล และความรอบคอบ

“...ทุกคนจำเป็นต้องหมั่นใช้ปัญญาพิจารณา
การกระทำของตนให้รอบคอบอยู่เสมอ ระมัดระวัง
ทำการทุกอย่างด้วยเหตุผล ด้วยความมีสติ และ
ด้วยความรู้ตัว เพื่อเอาชนะความชั่วร้ายทั้งหมดให้ได้
โดยตลอด และสามารถก้าวไปถึงความสำเร็จที่
แท้จริง ทั้งในกิจการงานและการครองชีวิต...”

(พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๑๖)

ขณะที่พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์ เมื่อปี ๒๕๑๘ ทรงเพิ่มเติมในเรื่องการจัดการให้ถูกจุด
ถูกขั้นตอน ถูกเหตุผล และที่สำคัญคือ การแก้ปัญหาโดยด่วน
ให้ทันการณ์

“...แต่คนที่มีการศึกษา ที่เรียกว่าเป็นผู้มีปัญญา ควรจะสามารถวินิจฉัยได้ว่าแก้ไขอะไรอย่างไร ข้อสำคัญควรจะต้องรอบคอบและระมัดระวัง ที่จะพิจารณาเรื่องต่างๆ ให้กระจ่างแจ้งทุกแง่ทุกมุม แล้วจัดการให้ถูกจุด ถูกขั้นตอน ถูกเหตุผล ข้อที่พึงระมัดระวังคือ การแก้ปัญหาโดยรีบเร่งด่วน...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นักนิสิตของ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๘)

นอกจากนั้นพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นักนิสิตของจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย เมื่อปี ๒๕๒๐ ทรงเตือนเรื่องการใช้เหตุผลว่า ต้องเป็นเหตุผลที่เป็นจริง ปราศจากความลำเอียง

“...ความเคร่งครัดหมายถึงความระมัดระวัง มั่นคง ที่จะปฏิบัติภารกิจให้เที่ยงตรงครบถ้วนตาม แบบแผนและหลักเกณฑ์ที่ได้วางไว้ แบบแผนและ หลักเกณฑ์นั้น ย่อมต้องมีเหตุผลเป็นพื้นฐาน และ เหตุผลที่จะทำให้พื้นฐานมั่นคงไม่สั่นสะเทือนได้ ก็ต้องเป็นเหตุผลความจริงแท้ ที่ได้พิสูจน์เห็นจริงแล้ว ด้วยความละเอียดรอบคอบ ปราศจากความลำเอียง และความหลงผิดตามอารมณ์...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นักนิสิตของจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๐)

และพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี ๒๕๔๐ ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยประสบวิกฤติเศรษฐกิจ ทรงเตือนว่าการทำงาน ให้มีประสิทธิภาพและราบรื่นต้องทำด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ไม่โลก และต้องไม่บิดเบือนข้อมูล ข้อเท็จจริง

“...การจะทำงานให้มีประสิทธิผลและให้ ดำเนินไปได้โดยราบรื่น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำ ด้วยความรับผิดชอบอย่างสูง ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง ไม่บิดเบือนจุดประสงค์ที่แท้จริงของงาน สำคัญที่สุด ต้องเข้าใจความหมายของคำว่า ความรับผิดชอบ ให้ถูกต้อง...ที่เกิดมีวิกฤตการณ์ขึ้นมา ก็เพราะว่า ขยายการผลิตมากเกินไป และไม่มีใครซื้อ เพราะไม่มีใครมีเงินพอที่จะซื้อ...ต้องถอยหลัง เข้าคลอง จะต้องอยู่อย่างระมัดระวัง และต้อง กลับไปทำกิจการที่อาจจะไม่ค่อยซับซ้อนนัก คือใช้เครื่องมืออะไร ที่ไม่หรูหรา แต่ก็อย่างไรก็ตาม มีความจำเป็นที่จะต้องถอยหลังเพื่อที่จะก้าวหน้าต่อไป ถ้าไม่ทำอย่างที่ว่านี้ ก็จะแก้ไขวิกฤตการณ์นี้ยาก ...ฉะนั้นการที่จะทำโครงการอะไร จะต้องด้วยความรอบคอบ และอย่าตาโตเกินไป คือบางคน เห็นว่ามีโอกาสที่จะทำโครงการ อย่างใ้ในขณะนี้ และไม่ได้นึกถึงว่าปัจจัยต่างๆ ไม่ครบ ...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐)

๔. ความพอดี ความพอเหมาะ

เป็นแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนและปฏิบัติงานอีกข้อหนึ่ง เพื่อให้ทุกคนรู้จักพิจารณาตาม **อัตภาพ** รู้จักสมรรถนะและศักยภาพของตนเอง ต้องฝึกตนให้รู้จักพอดี พอเหมาะ ไม่ให้เกิดความฟุ้งเฟ้อ เพราะถ้ามีความฟุ้งเฟ้อมีเท่าไรก็หมด หาเท่าไรก็ไม่พอ

“...คนเราที่ฟุ้งเฟ้อ ไม่มีทางที่จะหาทรัพย์มาบ่อนความฟุ้งเฟ้อได้ ความฟุ้งเฟ้อนี้เป็นปากหรือเป็นสัตว์ที่หิวไม่หยุด ความฟุ้งเฟ้อนี้ถ้าปากตลอดเวลาจะบ่อนไปเท่าไร ๆ ก็ไม่พอ เมื่อบ่อนเท่าไร ๆ ไม่พอแล้วก็หาเท่าไร ๆ ก็ไม่พอ ความไม่พอนี้ไม่สามารถที่จะหาอะไรมาบ่อนความฟุ้งเฟ้อนี้ได้ ฉะนั้น ถ้าจะต่อต้านความเดือดร้อน ไม่ใช่ว่าจะต้อง **ประหยัดมัจฉยัสถ์** จะต้อง **ป้องกันความฟุ้งเฟ้อ** และ **ป้องกันวิธีการ** ที่มักจะใช้เพื่อที่จะมาบ่อนความฟุ้งเฟ้อนี้ คือ ความทุจริต ฉะนั้น การที่จะ **ณรงค์ที่จะต่อสู้** เพื่อให้คนมัจฉยัสถ์และประหยัดนั้นก็อยู่ที่ตัวเอง ไม่ใช่อยู่ที่คนอื่น เมื่ออยู่ที่ตนเอง ไม่อยู่ที่คนอื่น การณรงค์โดยมากมักออกไปข้างนอก จะไปชักชวนคนโน้นชักชวนคนนี้ให้ทำโน่นทำนี่ ที่จริงตัวเองต้องทำเอง ถ้าจะใช้คำว่าณรงค์ก็ต้องณรงค์กับตัวเอง ต้องฝึกตนให้รู้จักพอดี พอเหมาะ ถ้าไม่พอดีไม่พอเหมาะ มันจะเกิดทุจริตในใจได้...”*

(พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะลูกเสือชาวบ้าน
เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๒๗)

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อปี ๒๕๔๐ ได้ทรงขยายความหมายของ “ความพอดี ความพอเหมาะ กับ อัตภาพ” ว่าครอบคลุมถึงความพอดี ความพอเหมาะของโครงการกับสภาพแวดล้อมด้วย อย่าทำเกินตัว อย่าโลภเพราะถ้าล้มเลิกไปจะมีความเสียหายมาก

“...ทำโครงการอะไร ก็จะต้อง **นึกถึงขนาด** ที่เหมาะสมกับที่เรียกว่า **อัตภาพ** หรือกับสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นการที่จะทำโครงการอะไร **จะต้อง** **ทำด้วยความรอบคอบ** และ **อย่าตาโตเกินไป** แต่ข้อสำคัญที่อยากจะพูดถึง คือ ถ้าเราทำโครงการที่เหมาะสม ขนาดที่เหมาะสม อาจจะ **ไม่ดูหรูหรา** แต่จะไม่ล้มหรือถ้ามีอันเป็นไปก็ไม่เสียหาย...”

(พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐)

รวมทั้งพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อปี ๒๕๔๐ ทรงเตือนเรื่องการทำงานสร้างฐานะว่าให้ยึดหลักค่อยเป็นค่อยไป รอบคอบ ระมัดระวัง มีความพอเหมาะพอดี ไม่ทำเกินฐานะและกำลัง หรือด้วยความเร่งรีบ...

“...คนเราเมื่อมีความสามารถที่ดีเป็นทุนรอนอยู่ ก็จะไม่มัววันอัปจน ย่อมหาทางสร้างตัวสร้างฐานะให้ก้าวหน้าได้เสมอ **ข้อสำคัญ**ในการสร้างตัวฐานะนั้น **จะต้องถือหลักค่อยเป็นค่อยไปด้วยความ**

รอบคอบ ระมัดระวัง และความพอเหมาะพอดี ไม่ทำเกินฐานะและกำลัง หรือทำด้วยความเร่งรีบ...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๐)

และพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เมื่อปี ๒๕๔๑ ทรงชี้ให้เห็นว่าความพอดี ความพอเหมาะ
เกิดจากการรู้จักประมาณตน การรู้จักประมาณสถานการณ์ ทำให้รู้ว่า
ตนเองมีความสามารถแค่ไหน อย่างไร ต้องศึกษาเพิ่มเติมอะไรบ้าง
สถานการณ์ที่เกิดขึ้นมีสาเหตุเป็นมาอย่างไร สภาพอย่างไรและคาดได้ว่า
อนาคตน่าจะเป็นอย่างไร การรู้จักประมาณตน ประมาณสถานการณ์
จะช่วยให้การดำเนินชีวิตและการงานราบรื่นและก้าวหน้า

“...การรู้จักประมาณตน ได้แก่ การรู้จักและ
ยอมรับว่าตนเองมีภูมิปัญญาและความสามารถ
ในด้านไหน เพียงใด และควรจะทำงานด้านไหน
อย่างไร. การรู้จักประมาณตนนี้ จะทำให้คนเรา
รู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้อง
เหมาะสมกับงาน และได้ประโยชน์สูงสุดเต็ม
ตามประสิทธิภาพ ทั้งยังทำให้รู้จักขวนขวายศึกษา
หาความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ เพื่อ
ปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น.
ส่วนการรู้จักประมาณ สถานการณ์นั้น ได้แก่
การรู้จักพิจารณาสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้

ทราบชัด ถึงความเป็นมา และที่เป็นอยู่ รวมทั้ง
ที่คาดว่าจะเป็นไปได้ในอนาคต. การรู้จักประมาณ
สถานการณ์ได้นี้ จะทำให้สามารถวางแผนงานและ
ปฏิบัติการได้ถูกต้อง กับปัญหา ทันท่วงทีสถานการณ์
และความจำเป็น อันจะทำให้งานที่ทำได้ประโยชน์
ที่สมบูรณ์คุ้มค่า. การรู้จักประมาณตนและรู้จัก
ประมาณสถานการณ์ จึงเป็นอุปการะอย่างสำคัญ
ที่จะเกื้อกูลให้บุคคลดำเนินชีวิตและกิจการงาน
ไปได้อย่างราบรื่นและก้าวหน้า...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๑)

๕. ความสมดุล

เป็นแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยทรง
อธิบายว่า ภาคส่วนต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมหลายส่วน
ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เช่น ภาคอุตสาหกรรม
ภาคการเกษตร ระบบการศึกษา สังคมความเป็นอยู่ของประชาชน
สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้นการพัฒนาประเทศ
จึงต้องคำนึงถึง การสร้าง “ความสมดุล” จึงจะทำให้การพัฒนา
เศรษฐกิจของประเทศประสบผลสำเร็จ และบรรลุเป้าหมาย คือ
ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคง

พุทธศักราช ๒๕๒๒

วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๒๒ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร
พื้นที่พุกาบแดง ทรงแนะนำแนวทางการแก้ไขปัญหาดินพรุ ดินเปรี้ยว

“...หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความสำเร็จ
ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดย
ไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศ
และของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิด
ความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็น
ความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่
อารยประเทศหลายประเทศ กำลังประสบปัญหา
ทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗)

และพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของสถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้า ได้ทรงย้ำในเรื่องการพัฒนาประเทศให้สมดุลทุกด้าน
เพื่อให้ผลประโยชน์เกิดขึ้น พร้อมทุกด้านโดยสมบูรณ์ และจะทำให้
บ้านเมืองเจริญก้าวหน้ารวดเร็วและมั่นคง

“...ในการที่ทุกคนจะออกปฏิบัติงานให้ได้
ผลสมบูรณ์ และให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง
โดยส่วนรวมนั้น มีสิ่งสำคัญที่ควรจะต้องศึกษา
ให้ทราบแจ้งชัดตั้งแต่ต้นว่า บ้านเมืองของเรา
มีโครงสร้างอันก่อตั้งขึ้นด้วยส่วนประกอบที่สำคัญ
มากมายหลายส่วน เป็นต้น เช่น อุตสาหกรรม
เกษตรกรรม วนกรรม ชลประทาน รวมตลอดถึง
เศรษฐกิจ การศึกษา และสังคมด้วย ดังนั้น การใช้

เทคโนโลยีสร้างสรรค์ความเจริญต่าง ๆ ในบ้านเมือง จึงจำเป็นจะต้องใช้ให้พอดี และสอดคล้องกับ โครงสร้างของประเทศทุก ๆ ด้าน เพื่อให้ผลหรือ ประโยชน์อื่นจะเกิดขึ้นนั้น บังเกิดขึ้น พร้อมทุกด้าน โดยสมบูรณ์ และได้สมดุลทั่วถึงกัน อันจะเป็นเหตุ สำคัญที่สุด ซึ่งจะบันดาลให้บ้านเมืองของเรา เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วและมั่นคง...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของสถาบัน เทคโนโลยีพระจอมเกล้า เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๒๐)

๖. ความรู้ประกอบกับความมีคุณธรรม

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับหลักการความประพฤติและ การปฏิบัติตนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงไว้ใน พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องแทบทั้งหมดว่า การดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลให้ประสบความสำเร็จและมีความสุข ต้องใช้หลักวิชาการความรู้ควบคู่กับการเป็นคนที่มีคุณธรรมเสมอ กล่าวคือให้พัฒนาทางวัตถุซึ่งเป็นด้านภายนอก และการพัฒนาจิตใจ ที่เป็นเรื่องภายในควบคู่ไปด้วยกันเสมอ ทั้งนี้ความรู้และศีลธรรม/ คุณธรรม หมายถึงความรู้และศีลธรรม/คุณธรรมของสาขาวิชา ที่เกี่ยวข้องและมีความเหมาะสมกับเรื่องนั้นๆ คุณธรรมจึงมีหลายชุด ไล่เลือกใช้ เช่น ความซื่อสัตย์ ความเพียร ความอดทน เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญมากกับการรู้จัก ใช้ความรู้ทางวิชาการประกอบกับความรู้ทางศีลธรรมคุณธรรม

“...การดำเนินชีวิตโดยใช้วิชาการอย่างเดียว ยังไม่เพียงพอ จะต้องอาศัยความรู้รอบตัวและ หลักศีลธรรมประกอบด้วย ผู้ที่มีความรู้ดีแต่ขาด ความยั้งคิด นำความรู้ไปใช้ในทางมิชอบ ก็เท่ากับ เป็นบุคคลที่เป็นภัยแก่สังคมมนุษย์...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๐๔)

พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่คณะบุคคลของสถาบันและ องค์การที่เกี่ยวกับศาสนา เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อปี ๒๕๑๑ ทรงขยายความถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนว่า ต้องให้ความรู้ทั้งที่เป็นวิชาการทางโลกควบคู่กับความรู้ทางจิตใจ ให้รู้จักควบคุมจิตใจ ควบคุมสติ เพื่อสามารถทำมาหากิน ดำรงชีวิตและทำประโยชน์ ในสังคมต่อไป

“...การที่จะหาความสุขหรือหาความเรียบร้อย ประจำวันนี้สำคัญอยู่หลายทาง และก็มิอยู่หลายอย่าง เช่น เรื่องการศึกษาของเยาวชน เรื่องการศึกษาวิชาการ ทางโลก เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ มีความ ก้าวหน้าและสามารถที่จะมีชีวิตอยู่ ความรู้นี้ หมายถึงทางวัตถุ เพราะว่าคนเราก็ต้องการที่จะมี วิชาความรู้เพื่อที่จะทำมาหากินเลี้ยงชีพตัวเอง เป็นสำคัญ ในเวลาเดียวกันความรู้ทางวัตถุนั้นก็จะ ต้องประสานด้วยความรู้ทางจิตใจ หมายถึงวิธี

ที่จะคุ้มกันป้องกันร่างกายของตัวคือวัตถุ ต่อสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุ ต่อนามธรรมที่เป็นจิตใจ คือความโลภ ความโกรธ ความหลง ความกระหายอำนาจก็เป็นสิ่งที่ยากที่จะควบคุม เราจะต้องสอนทั้งสองอย่าง สอนวิทยาการเพื่อให้ทำมาหาเลี้ยงชีพ นี่หมายความว่า มีอาชีพ มีความรู้ทางวัตถุ และต้องรู้จักควบคุมจิตใจ ควบคุมสติของตัวให้สามารถใช้ความรู้ทางวัตถุนี้เพื่อประโยชน์ของตนเอง ประโยชน์ของตนเองนี้ ก็อยู่ที่ประโยชน์ของสังคมด้วย เพราะเราอยู่ในสังคม ถ้าไม่รู้จักควบคุมความรู้ที่มีในทางวัตถุ ก็อาจเกิดความเดือดร้อนต่อผู้อื่น ในที่สุดก็เป็นความเดือดร้อนต่อตนเอง...”

(พระบรมราชาโชวาทวันเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๑)

และพระบรมราชาโชวาทพระราชนัดดาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี ๒๕๑๔ ทรงขยายความว่า ความสุขความเจริญแท้จริงต้องเกิดจากเจตนาและการกระทำที่เป็นธรรม มีลักษณะสร้างสรรค์ ก่อประโยชน์ต่อผู้อื่นและส่วนรวม

“...ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึง ความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วยความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการแก่งแย่ง

เบียดบังมาจากผู้อื่น ความเจริญที่แท้มีลักษณะเป็นการสร้างสรรค์ เพราะอำนวยประโยชน์ถึงผู้อื่น และส่วนรวมด้วย...”

(พระบรมราชาโชวาทพระราชนัดดาของ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔)

ขณะที่พระบรมราชาโชวาทพระราชนัดดาของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในอีกสองปีต่อมา (ปี๒๕๒๐) ก็ทรงเตือนว่า แม้จะเป็นนักวิชาการก็ต้องมีคุณธรรมควบคู่กับมีความรู้วิชาการ ต้องรู้จักผิดชอบ ชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริตทั้งความคิด และการกระทำ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่มั่งงาย หยาบคาย และที่สำคัญความขยันหมั่นเพียร ตั้งใจ ซึ่งนอกจากต้องปฏิบัติด้วยตนเองแล้วต้องปลูกฝังให้เด็กนักเรียนด้วย

“...ในที่นี้ ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะชี้ให้เห็นว่า คนเราจะแสวงหาแต่วิชาการฝ่ายเดียวไม่ได้ ผู้มีวิชาการจำเป็นจะต้องมีคุณสมบัติในตัวเอง นอกจากวิชาความรู้ด้วย จึงจะนำตนนำชาติให้รอดและเจริญได้ คุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้น ที่สำคัญได้แก่ ความรู้จักผิดชอบชั่วดี ความละเอียดซื่อสัตย์สุจริต ทั้งในความคิด และการกระทำ ความไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ความไม่มั่งงาย หยาบคาย กับอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญเป็นพิเศษ คือความขยันหมั่นเพียร

พุทธศักราช ๒๔๙๙ : ทรงพระผนวช

วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จออกทรงพระผนวช สมเด็จพระสังฆราชถวายพระสมณฉายาว่า
“ภูมิพลโลกิขุ” ประทับ ณ พระตำหนักปั้นหย่า วัดบวรนิเวศวิหาร

พยายามฝึกหัดประกอบการงานทุกอย่างด้วยตนเอง
ด้วยความตั้งใจ ไม่ละเลย ไม่ทอดทิ้ง คุณสมบัติ
เหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่จะทำให้การศึกษา
สมบูรณ์เป็นประโยชน์จริง เป็นสิ่งซึ่งครูจะต้องปลูกฝัง
ให้เจริญขึ้นในตัวนักเรียนให้ครบถ้วน เพื่อให้เด็ก
เติบโตขึ้นเป็นคนเต็มคน เป็นคนที่สามารถสร้าง
ประโยชน์ให้แก่ตนเองและประเทศชาติได้...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๐)

และในปีเดียวกันพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของ
มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปี ๒๕๒๐ ทรงย้ำว่าความเจริญทางวัตถุกับ
ความเจริญทางจิตใจ คือความเจริญทางด้านความรู้ วิทยาศาสตร์
กับความเจริญทางด้านศิลปะ ศิลธรรม จริยธรรมจะต้องเกิดควบคู่
กันไป จึงจะทำให้เกิดความสุขของทุกคน

“...ความเจริญนั้นมักจำแนกกันเป็น
สองอย่าง คือ ความเจริญทางวัตถุอย่างหนึ่ง
และความเจริญทางจิตใจอีกอย่างหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น
ยังเห็นว่า ความเจริญอย่างแรกอาศัยวิชาการ
ทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นปัจจัยสร้างสรรค์ ส่วน
ความเจริญอย่างหลังอาศัยศิลปะศีลธรรมจรรยา
เป็นปัจจัย แท้จริงแล้ว ความเจริญทางวัตถุกับ
ความเจริญทางจิตใจก็ดี หรือความรู้ทางด้าน
วิทยาศาสตร์กับทางด้านศิลปะ ศิลธรรม จรรยาก็ดี

มีสิ่งที่จะแยกออกจากกันให้เด็ดขาดได้ ทั้งนี้ เพราะสิ่งที่เราพยายามจะแยกออกจากกันนั้น มีมูลฐานที่เกิดอันเดียวกัน คือ “ความจริงแท้” ซึ่งเป็น วิทยาศาสตร์ ถึงจะพยายามแยกจากกันอย่างไรๆ ที่สุดก็จะรวมลงสู่กำเนิดเดียวกัน แม้แต่จุดประสงค์ ก็จะลงสู่จุดเดียวกัน คือความสุข ความพอใจ ของทุกคน...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๐)

และพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลา ซึ่งเป็นบัณฑิตครู เมื่อปี ๒๕๒๑ ทรงพระราชทานแนวทางการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีทั้ง ความรู้ทางวิชาการและมีคุณธรรมทางจิตใจ และความประพฤติปฏิบัติ ให้รู้เหตุรู้ผล ความผิชอบชั่วดี พร้อมทั้งร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ แข็งแรง

“...หน้าที่ของผู้จัดและผู้ให้การศึกษา นั้น กล่าวอย่างสั้นที่สุด ก็คือการ “ให้คนได้เรียนดี” เพื่อที่จะสามารถทำการงานสร้างตัวและดำรงตัว ให้เป็นหลักเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้. การให้ เรียนดีนั้นจะทำอย่างไร. ข้อแรกจะต้องสอน ให้มี วิชาการที่ดี ที่ถูกต้องแน่นแฟ้น ให้มีความสามารถ และมีหลักการในการปฏิบัติ. ข้อสอง ต้องฝึกหัด อบรมในจิตใจและความประพฤติปฏิบัติ ให้รู้เหตุ

รู้ผล และความผิชอบชั่วดี เพื่อมิให้นำความรู้ไปใช้ ในทางเบียดเบียนกันและกัน. ข้อที่สาม ต้องให้มี กำลังและสุขภาพสมบูรณ์ทั้งทางกายทางใจ. ผู้ที่ ได้รับการศึกษาครบถ้วนเหมาะสมกันทุกด้านดังนี้ เชื่อได้ว่าจะเป็นผู้เข้มแข็งสามารถ เต็มที่ในการปฏิบัติ ทั้งทางกายและทางความคิดจิตใจ. จะกระทำหน้าที่ การงานใด ก็จะมีมุ่งหวังผลหวังประโยชน์ที่แท้จริง ของหน้าที่การงานนั้นเป็นใหญ่ ไม่หลงทาง ทั้งจะ สามารถปฏิบัติบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ ให้บรรลุ ผลอันสมบูรณ์ได้ด้วย...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลา เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๒๑)

พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อปี ๒๕๒๒ และปี ๒๕๒๔ ก็ทรงย้ำเรื่องความจำเป็นในการสร้าง เสริมคุณธรรม ให้เป็นรากฐานทางจิตใจ เพื่อรองรับการงานที่มั่นคง สุจริตและเจริญก้าวหน้า

“...คุณธรรมทั้งห้าประการนี้ พิจารณาให้ดีแล้ว จะเห็นว่าต่างก็เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องอาศัยกันและ กันเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันอยู่ทั้งหมด เช่น ศรัทธา ความเชื่อถือซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดความพากเพียร ขวนขวายนั้น จะต้องอาศัยความยังคิดและปัญญา เป็นเครื่องพิจารณาวินิจฉัย ปัญญา ความรู้ชัดจะ

เกิดมีได้ก็ต้องอาศัยความตั้งใจเพ่งพินิจ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างเสริมคุณธรรมทุกๆ ข้อ ให้ครบ ให้เป็น ฐานอันแผ่กว้าง สำหรับรองรับ การงานได้ทั่วถึงมั่นคง จึงจะสามารถทำงานสำเร็จ ผลเลิศได้โดยสมบูรณ์ บริบูรณ์และเป็นประโยชน์ ช่วยตัวช่วยผู้อื่นและส่วนรวมได้ด้วย...”

(พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๒๒)

และ “...รากฐานที่นับว่าสำคัญ คือรากฐานทางจิตใจ อันได้แก่ความหนักแน่น มั่นคงในสุจริตธรรม อย่างหนึ่ง ในความมุ่งมั่นที่จะประกอบกิจการงาน ให้ดี จนสำเร็จอีกอย่างหนึ่ง เหตุใดจึงต้องมีความ สุจริตและความมุ่งมั่น ก็เพราะ ความสุจริตนั้นย่อม กีดกันบุคคลออกจากความชั่วและความเสื่อมเสีย ทั้งหมดได้ จึงช่วยให้บุคคลมีโอกาสใช้ความรู้ ความสามารถแต่ในทางที่ถูกที่เจริญ แต่เพียง ทางเดียว...”

(พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๒๔)

และพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการของสมาคมดนตรี แห่งประเทศไทยฯ เมื่อปี ๒๕๒๔ ก็ทรงแนะนำให้สอดแทรก หลักศีลธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ไว้ในกิจกรรมดนตรีด้วยก็จะเป็น

ประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างมาก เพราะกิจกรรมด้านดนตรี สามารถ สร้างความบันเทิง สร้างกำลังใจและดึงให้ผู้ฟังกลับมาในเส้นทาง ที่ถูกต้องได้

“...ฉะนั้น การดนตรีนี้จึงมีความสำคัญสำหรับ ประเทศชาติสำหรับสังคม ถ้าทำดีๆ ก็ทำให้คนเขามีกำลังใจที่จะปฏิบัติงานการ ก็เป็นหน้าที่ส่วนหนึ่ง ที่ให้ความบันเทิง ทำให้คนที่กำลังท้อใจมีกำลังใจ ขึ้นมาได้ คือเร้าใจได้ คนกำลังไปทางหนึ่งทางที่ ไม่ถูกต้อง ก็อาจจะดึงให้กลับมาในทางที่ถูกต้องได้ ฉะนั้นดนตรีนี้ก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง จึงพูดได้กับ ท่านทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการดนตรีในรูปการต่างๆ ว่ามีความสำคัญ และต้องทำให้ถูกต้อง ต้องทำให้ดี ทั้งถูกต้องในทางหลักวิชาของการดนตรีอย่างหนึ่ง และก็ต้องตามหลักวิชาของผู้ที่มีศีลมีธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ก็จะทำให้เป็นประโยชน์ อย่างมาก เป็นประโยชน์ทั้งต่อส่วนรวมทั้งส่วนตัว เพราะก็อย่างที่กล่าวไว้ว่าเพลงนี้มันเกิดความปิติ ภายในของตัวเองได้ ความปิติในผู้อื่นได้ ก็เกิดความสุข ได้ความเสียก็ได้ ฉะนั้นก็ต้องมีความระมัดระวัง ให้ดี...”

(พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการของสมาคม ดนตรีแห่งประเทศไทยฯ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๒๔)

โดยพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี ๒๕๒๖ ก็ทรงขยายความเรื่องคุณธรรมที่จะทำให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จคือ คุณธรรมด้านความเป็นกลางปราศจากอคติ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นเหตุ เห็นผล เห็นสาระที่ถูกต้องสามารถจำแนกความถูกผิด ดีชั่ว และปฏิบัติตนปฏิบัติงานได้ถูกต้องเหมาะสม และคุณธรรมด้านความจริงใจ ไม่หลอกลวง อันจะทำให้เข้าถึงบุคคล เข้าถึงงาน เข้าถึงเป้าประสงค์ของงาน

“...วิชาความรู้ที่แต่ละคนมีอยู่เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการทำงานสร้างฐานะความเจริญมั่นคงของตนเองและบ้านเมือง. แต่นอกจากนั้นบุคคลยังต้องอาศัยคุณธรรมอีกหลายอย่างเป็นพื้นฐานรองรับและส่งเสริมวิชาการ เพื่อให้สำเร็จความมุ่งหมายได้โดยสมบูรณ์ คุณธรรมข้อแรก คือการระมัดระวังพิจารณาเรื่องราวและปัญหาทุกอย่างด้วยจิตใจที่มั่นคง และเป็นกลางปราศจากอคติ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นเหตุ เห็นผล เห็นสาระของเรื่องได้อย่างถูกต้อง ทำให้สามารถจำแนกความถูกผิด ดีชั่ว และปฏิบัติตนปฏิบัติงานได้ถูกต้องน ึ่งตรงพอเหมาะพองาม. ข้อที่สอง คือความจริงใจต่อฐานะหน้าที่ของตน ไม่หลอกลวงตนเอง ไม่หลอกลวงกันและกัน อันเป็นมูลเหตุสำคัญของความผิดพลาดล้มเหลวของภารกิจทั้งปวง. ความจริงใจนี้ทำให้บุคคลเข้าถึงกัน เข้าถึงงาน เข้าถึง

เป้าประสงค์ได้โดยตรง และช่วยให้สามารถสร้างสรรค์ความดีความเจริญได้โดยอิสระ คล่องตัว และมีประสิทธิภาพ...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

และทรงขยายความเรื่องคุณธรรมในการปฏิบัติงานเพิ่มเติมในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เมื่อปี ๒๕๓๓ ว่าให้หัดพูด หัดทำ หัดคิดด้วยสติรู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อป้องกันความผิดพลาด และอคติต่างๆ และให้หัดใช้ปัญญาเป็นเครื่องวิเคราะห์และวินิจฉัยเรื่องราว เพื่อความถูกต้องเที่ยงตรง

“... การคิดการปฏิบัติให้ถูกให้ดีนั้น ก็คือการคิดและปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการ หลักวิชา หลักเหตุผลและหลักสุจริตธรรม ผู้มุ่งหมายจะสร้างสรรค์ประโยชน์และความเจริญ จึงควรพยายามปฏิบัติฝึกฝนตนเองให้มีความคิดจิตใจที่เที่ยงตรง และความมั่นคงเป็นกลาง เป็นอิสระจากอคติ ซึ่งมีหลักฝึกหัดที่สำคัญประกอบส่งเสริมกันอยู่สองข้อ ข้อแรก ให้หัดพูดหัดทำหัดคิดด้วยสติรู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อหยุดยั้งและป้องกันความประมาทพลาดผิด และอคติต่างๆ มิให้เกิดขึ้น ข้อสอง ให้หัดใช้ปัญญาความฉลาดรู้เป็นเครื่องวิเคราะห์และ

วินิจฉัยเรื่องราว ปัญหาต่างๆ ทุกอย่างที่จะต้อง
ขบคิดแก้ไข เพื่อช่วยให้เห็นเหตุ เห็นสาระได้ชัด
และวินิจฉัยได้ถูกต้องเที่ยงตรงว่าข้อที่เท็จ ที่จริง
ที่ถูก ที่ผิด ที่เป็นประโยชน์ ที่มีประโยชน์
อยู่ตรงไหน สติ และปัญญาที่ได้ฝึกฝนใช้จน
คล่องแคล่ว เคยชินแล้ว จะรวมเข้าเป็นสติปัญญา
ที่จะส่งเสริมให้บุคคลสามารถคิดอ่าน และประพฤติ
ปฏิบัติ ได้ถูก ได้ดี ให้เกิดประโยชน์แก่ตน แก่ส่วนรวม
ได้สมบูรณ์พร้อมทุกส่วน...”

(พระบรมราชาวาทพระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษา
จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๓๓)

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัส
ถึงคุณธรรมต่างๆ ที่ประชาชนควรประพฤติปฏิบัติ อีกมากมายหลายข้อ
เช่น ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความเพียร ความเข้มแข็ง
ความกล้าหาญ ความจริงใจ เป็นต้น ดังพระราชดำรัสเนื่องในโอกาส
วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๒๑ ว่า

“...เช่นบอกว่าจะทำงานด้วยความซื่อสัตย์
สุจริต ก็เห็นได้ว่า ความซื่อสัตย์สุจริตนี้ คือไม่โกง
คือไม่คอร์ปชั่น คือไม่ขโมย ไม่ทุจริต นี่ก็พูดได้ง่ายๆ
แต่ปฏิบัติได้หรือเปล่า เพราะบางอย่าง มันไม่ใช่ขโมย
บางอย่างไม่ใช่คอร์ปชั่น บางอย่างไม่ใช่ทุจริตแท้ แต่ว่าเป็นการ
ทำให้คนอื่นเขาทุจริตได้ หรือเป็นการกระทำ

ที่แสดงออกมา ช่างนอกกว่าไม่ทุจริต แต่ว่าเป็นการ
ทำให้คนอื่นเขาทุจริตได้ หรือเป็นการกระทำที่
แสดงออกมาช่างนอกกว่าไม่ทุจริต แต่ก็ช่างในก็อาจจะ
ทุจริตก็ได้ หรือช่างในไม่ทุจริต แต่ช่างนอกทุจริตได้
การปฏิญาณตนนั้นจึงต้องทราบและซึ้งและซาบซึ้ง...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๒๑)

ทั้งนี้ในเรื่องคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริต มีพระราชดำรัสที่
พระราชทานแก่คณะผู้บังคับบัญชา อาจารย์และนายทหารนักเรียน
ของโรงเรียนเสนาธิการทหารบก เมื่อปี ๒๕๒๒ ว่าความซื่อสัตย์สุจริต
นั้นต้องมาจากจิตที่สุจริตไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือการงานของตัว
ทั้งไม่เบียดเบียนส่วนรวมด้วย

“...ความซื่อสัตย์สุจริตนั้น ขอวิเคราะห์ศัพท์ว่า
ความตรงไปตรงมาต่อสิ่งทั้งหมดน้อยใหญ่ ส่วนงาน
ของราชการ ส่วนงานของตัวเองเป็นส่วนตัว ทั้งหมด
คือความซื่อสัตย์สุจริต และคำว่าสุจริตนี้ก็มาจาก
คำว่าการท่องเทียวของจิตในทางที่ดี หรือคิดให้ดี
คิดให้สุจริต ทั้งฉลาดด้วย ทั้งไม่เบียดเบียนผู้อื่น
หรือการงานของตัว ทั้งไม่เบียดเบียนส่วนรวมด้วย
จึงจะเป็นผู้สุจริต...”

(พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะผู้บังคับบัญชา อาจารย์
และนายทหารนักเรียนของโรงเรียนเสนาธิการทหารบก
ณ ทักษิณราชนิเวศน์ เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๒๒)

และพระราชดำรัสในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า เมื่อปี ๒๕๒๕ ได้พระราชทานหลักคุณธรรม ๔ ประการ ที่ควรปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามโดยทั่วกัน คือ ๑) การประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม ๒) การรู้จักข่มใจ ฝึกใจตนเองให้ประพฤติอยู่ในความสัจ ความดี ๓) การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ๔) การรู้จักละวาง ความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

“...คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษา สัจความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติ อยู่ในความสัจ ความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงาม ขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิด ความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุง พัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์...”

(พระราชดำรัสในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕)

รวมทั้งพระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสเสด็จออกมหาสมาคมฯ เมื่อปี ๒๕๔๙ ตรัสว่าคุณธรรมจะช่วยให้เกิดความรักความสามัคคีในชาติ เพราะทุกคนจะคิดดี พูดดี ทำดี ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันในงาน สำเร็จผล ประพฤติปฏิบัติสุจริตและถูกต้อง เทียงตรง มีเหตุผล

“...คุณธรรมซึ่งเป็นที่ตั้งของความรัก ความสามัคคีที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษาและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง สืบต่อกันไปได้ตลอดรอดฝั่ง ประการแรก ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน ประการที่สอง แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานประโยชน์กัน ให้งานที่ทำสำเร็จผล ทั้งแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่ประเทศชาติ ประการที่สาม ทุกคนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎ และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน ประการที่สี่ ต่างคนต่างพยายามทำความคิดของตนเองให้ถูกต้อง เทียงตรง และมั่นคงอยู่ในเหตุในผล...”

(พระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสเสด็จออกมหาสมาคมฯ
เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๔๙)

พุทธศักราช ๒๕๔๒ ข้าว: อาหารหลักของคนไทย
“ข้าวกลั่นนี้ดี คนบอกว่าเป็นของคนจน เราก็คือเป็นคนจน”
พระราชดำรัสในโอกาสเสด็จฯ ไปทรงเกี่ยวข้าว
โครงการสวนพระองค์ฯ จังหวัดปราจีนบุรี
เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒

สู่พื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการสร้างพื้นฐานให้ประชาชนมีความพออยู่ พอกิน และพระราชทานหลักการปฏิบัติตนและปฏิบัติงานในทุกกลุ่มอาชีพ โดยให้คำนึงถึงหลักของเหตุและผล การประหยัด ความรอบรู้ รอบคอบระมัดระวัง ความพอดี พอเหมาะตามอัตภาพ และต้องมีคุณธรรมควบคู่กับมีความรู้วิชาการนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงขยายความหลักการต่างๆ ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยในปี ๒๕๔๑ รัชสมัยเรียกคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นครั้งแรกและให้ความหมายว่า ถ้าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณตามอัตภาพ ไม่โลภ ไม่เบียดเบียนคนอื่น ดังนี้

“..คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก. ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน. พอมีพอกินนี้ ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ในเวลานี้. เมื่อปี ๒๕๑๗ ๒๕๑๗ ถึง ๒๕๔๑ นี้ก็ ๒๔ ปี ใช้ไหม. วันนั้นได้พูดว่า เราควรจะปฏิบัติให้พอมีพอกิน. พอมีพอกินนี้ ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง. ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้. ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี. สมัยก่อนนี้พอมีพอกิน มาสมัยนี้ชักจะไม่พอมีพอกิน. จึงต้องมีนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อที่จะให้ทุกคนมีพอเพียงได้. ให้พอเพียงนี้

ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหรา
ก็ได้ แต่ว่าพอ. แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้า
ทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะ
ปฏิบัติ. อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจ
หรือระบบพอเพียง..”

และ “..พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก
คือ คำว่าพอ ก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอ . คนเราถ้าพอ
ในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย
ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย. ถ้าทุกประเทศมีความคิด.
ว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ
ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข.
พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้
แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น. ต้องให้พอประมาณ
ตามอัตภาพ พุดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง
ปฏิบัติตนก็พอเพียง...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑)

นอกจากนี้ ทรงอธิบายเพิ่มเติมถึงปริมาณการใช้/การปฏิบัติตามหลักการ
“เศรษฐกิจพอเพียง” ว่า “ไม่ต้องปฏิบัติตามหลักการนี้ทุกเรื่อง แต่ให้
ผู้ปฏิบัติกระทำเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำของแต่ละบุคคล
ก็เพียงพอ โดยทรงยกตัวอย่างว่า ในสมัยโบราณยุคนั้น แต่ละหมู่บ้าน
ทำมาหากินโดยไม่พึ่งพากัน จึงมีลักษณะพึ่งตนเองเพียงอย่างเดียว
เป็นเศรษฐกิจพอเพียง สมัยต่อมา แต่ละหมู่บ้านมีการแลกเปลี่ยน

สิ่งของ/สินค้า/อาหารซึ่งกันและกัน จึงมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจพอเพียง
บางส่วน และปัจจุบันสังคมมีการพึ่งพาอยู่ร่วมกัน จึงไม่จำเป็นต้อง
ปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงทั้งหมด ดังนั้น จึงทรงแนะนำว่า ให้ปฏิบัติ
เศรษฐกิจพอเพียงเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ กล่าวคือ ในการดำเนินชีวิต
ต้องมีส่วนที่พึ่งตนเอง/ทำสำเร็จด้วยตนเองด้วย ไม่พึ่งผู้อื่นทั้งหมด
ทุกเรื่อง ดังนี้

“... คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไม่มีในตำรา
ไม่เคยมีระบบเศรษฐกิจพอเพียง. เศรษฐกิจ
พอเพียงนี้ ให้ปฏิบัติเพียงครั้งเดียว คือไม่ต้อง
ทั้งหมด หรือแม้จะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ. ทำได้เพียง
เศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอนั้น ไม่ได้แปลว่าเศษหนึ่งส่วนสี่
ของพื้นที่ แต่เศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ.
ควรจะปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต้องทั้งหมด.
หมายความว่าวิธีปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียงนั้น
ไม่ต้องทำทั้งหมด และขอเตือนว่าถ้าทำทั้งหมด
ก็จะทำไม่ได้ ถ้าครอบครัวหนึ่ง หรือแม่หมู่บ้านหนึ่ง
ทำเศรษฐกิจพอเพียงร้อยละเซนต์ก็จะเป็นการ
ถอยหลัง ถึงสมัยหิน. ซึ่งไม่ต้องอาศัยหมู่บ้านอื่น เพราะ
หมู่บ้านก็เป็นศัตรูทั้งนั้น ตีกัน ไม่ไ้ร่วมมือกัน
จึงต้องทำเศรษฐกิจพอเพียง. แต่ต่อมาเมื่อ. สร้างบ้าน
เป็นที่อาศัย. เศรษฐกิจพอเพียงเหลือประมาณ
๘๐ เปอร์เซ็นต์ เพราะว่ามีคนผ่านไปผ่านมา ซึ่งไม่ได้
เป็นศัตรู เอาอะไรๆ มาแลกเปลี่ยนกัน. เช่นคนที่มา

จากไกล ผ่านมามีหนังสือตัวที่เหมาะสมที่จะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ก็ซื้อด้วยการแลกเปลี่ยนด้วยอาหาร. อย่างนี้ก็ไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียงแล้ว. มาถึงปัจจุบันนี้ ถ้าคนที่. จะปฏิบัติเศรษฐกิจพอเพียง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ คงทำไม่ได้.

ถ้าสำรวจตัวเอง หรือเศรษฐกิจของตัวเอง. เข้าใจว่าทำได้ไม่ถึง ๒๕ เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้ถึงเศษหนึ่งส่วนสี่ เพราะว่าสิ่งที่ตนผลิตหรือทำ ส่วนใหญ่ก็เอาไปแลกกับของอื่นที่มีความจำเป็น. ฉะนั้น จึงพูดว่า **เศรษฐกิจพอเพียง ปฏิบัติเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็ควรจะพอและทำได้.** อันนี้เป็นข้อหนึ่ง ที่จะอธิบาย คำพูดที่พูดมาเมื่อปีที่แล้ว...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๑)

จะเห็นว่าแนวพระราชดำริจากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในช่วงแรก (ประมาณ ปี ๒๕๑๗) ทรงใช้คำศัพท์ง่ายๆ เหมาะสมกับยุคสมัย โดยทรงแนะนำให้สร้างความพออยู่ พอกิน ให้ประชาชน พร้อมกับทรงแนะนำหลักการปฏิบัติประกอบ อาทิ ความมีเหตุผล ความพอเหมาะตามอัตภาพ ความมีคุณธรรมกับความรอบรู้ เป็นต้น และอีกประมาณ ๒๕ ปีต่อมา จึงทรงใช้คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีลักษณะเป็นศัพท์ทางวิชาการ ตามวิวัฒนาการของภาษาในการสื่อสารในสมัยต่อมา

บทที่ ๓ พัฒนาความเข้าใจในหลักการเศรษฐกิจพอเพียง

นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๒ เป็นต้นมา แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้ในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงในวโรกาสต่างๆ มีความหมายชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทรงแนะนำให้เน้นหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นหลักการพัฒนาประเทศ เพราะหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นรากฐานความมั่นคงของประเทศ เป็นทฤษฎีใหม่ เป็นตำราใหม่ สามารถที่จะไปปรับปรุง หรือ ปรับใช้ ให้เศรษฐกิจของประเทศ และของโลกพัฒนาดีขึ้นได้ ดังนี้

“...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกตอกรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็ม และลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป...”

(พระราชดำรัสพระราชทานผ่านมูลนิธิชัยพัฒนา
เมื่อปี ๒๕๔๒)

และพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๒ ทรงขยายความคำเศรษฐกิจพอเพียง ว่ามีความหมายนอกเหนือจาก เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่

พุทธศักราช ๒๕๒๘
เสด็จพระราชดำเนินไปยังโครงการพัฒนาลุ่มน้ำเข็ก
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบูรณ์

โดยมีความหมายรวมไปถึงเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าที่เป็น
กิจกรรมขนาดใหญ่ ใช้เงินทุนสูง ดังนี้

“...แต่ที่ว่าเมืองไทยไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง
นี้ไม่ได้ตำหนิ ไม่เคยพูด นี้พูดในตอนนี พุดเวลานี้
ขณะนี้ว่าประเทศไทยไม่ใช่เศรษฐกิจพอเพียง ค่อนข้าง
จะแย่ เพราะว่า จะทำให้ล้มจมเศรษฐกิจพอเพียง
ที่หมายถึงนี้ คือว่า อย่างคนที่ทำธุรกิจ ก็ย่อมต้อง
ไปกู้เงิน เพราะว่าธุรกิจหรือกิจการอุตสาหกรรม
สมัยใหม่นี้ คนเดียวไม่สามารถที่จะรวบรวมทุน
มาสร้างกิจการ กิจกรรมที่ใหญ่ ซึ่งจำเป็นที่จะต้อง
ใช้กิจกรรมที่ใหญ่ เช่นเรื่องเขื่อนป่าสักคนเดียว
ทำไม่ได้ หรือแม้หน่วยงานราชการหน่วยเดียวทำไม่ได้...
ถ้านับดูปีนี้ น่าจะมีความเสียหาย หมีนล้านไม่ต้องเสีย
และที่ไม่ต้องเสียนี้ก็ทำให้เกิดมีผลผลิต โดยเฉพาะ
อย่างเกษตรเขาก็มีผลผลิตได้ แม้จะปีนี้ซึ่งเขื่อนยังไม่
ได้ทำงาน ในด้านชลประทาน ก็ทำให้ป้องกัน
ไม่ให้มีน้ำท่วม ทำให้เกษตรกรเพาะปลูกได้ก็เป็น
เงินหลายพันล้านเหมือนกัน ฉะนั้นในปีเดียว
เขื่อนป่าสักนี้ได้คุ้มแล้ว คุ้มค่าที่ได้สร้าง ๒ หมีนล้าน
นั้น...ก็หมายความว่ากิจการเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในเรื่อง
ของเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน แต่ว่าเป็น
เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ก็พอเพียง
เพราะว่าถ้าทำแล้ว คนอาจจะเกี่ยวข้องกับกิจการนี้

มากมาย แต่ว่าทำให้ส่วนรวมได้รับประโยชน์และจะทำให้เจริญ. คนที่ไม่เข้าใจว่า กิจการใหญ่ๆ เหมือนสร้างเขื่อนป่าสัก เขานึกว่าเป็นเศรษฐกิจสมัยใหม่ เป็นเศรษฐกิจที่ไกลจากเศรษฐกิจพอเพียง นี่เราวัดได้ว่า เป็นเศรษฐกิจพอเพียง อันนี้เป็นตัวอย่างในทางบวก...”

(พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๒)

และพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาปี ๒๕๔๒ ทรงขยายความเป็นทฤษฎีที่คิดขึ้น พัฒนาขึ้นใหม่ เพื่อผู้ที่สนใจนำไปปรับใช้พัฒนาทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ดังนี้

“...เศรษฐกิจพอเพียง แปลว่า Sufficiency Economy โดยเขียนเป็นตัวหนาในหนังสือ เสร็จแล้ว เขาก็มาบอกว่า คำว่า Sufficiency Economy ไม่มีในตำราเศรษฐกิจ จะมีได้อย่างไร เพราะว่า เป็นทฤษฎีใหม่ เป็นตำราใหม่ ถ้ามีอยู่ในตำราก็หมายความว่าเราก็อปปี้มา เราลอกเขามา เราไม่ได้ลอก ไม่อยู่ในตำราเศรษฐกิจ เป็นเกียรติที่เขาพูดอย่างที่เขาพูดอย่างนี้ว่า Sufficiency Economy นั้นไม่มีในตำรา การที่พูดว่าไม่มีในตำรานั้นถือว่าเป็นเกียรตินั้นก็หมายความว่า เรามีความคิดใหม่ โดยที่ท่านผู้เชี่ยวชาญสนใจ ก็หมายความว่า เราก็สามารถที่จะ

คิดอะไรได้ จะถูก จะผิดก็ช่าง แต่ว่าเขาสนใจ แล้วก็ถ้าเขาสนใจ เขาก็สามารถที่จะไปปรับปรุง หรือไปใช้หลักการ เพื่อที่จะให้เศรษฐกิจของประเทศ และของโลกพัฒนาดีขึ้น...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๒)

และพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี ๒๕๔๓ ทรงอธิบายเพิ่มเติมว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทั้งหลักการและแนวปฏิบัติ โดยหมายถึง ประหยัด. ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วย. ทำอะไรด้วยเหตุและผล.

“...ทั้งหมดนี้ พูดอย่างนี้ ก็คือเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง เศรษฐกิจพอเพียง ที่ได้ย่ำแล้วย่ำอีก แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า **sufficiency economy** ใครต่อใครก็ต่อว่า ว่าไม่มี sufficiency economy แต่ว่าเป็นคำใหม่ของเราก็ได้ ก็หมายความว่า ประหยัด แต่ไม่ใช่ที่เหนียว ทำอะไรด้วยความอะลุ่มอล่วยกัน ทำอะไรด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแล้วทุกคนจะมีความสุข แต่พอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นสิ่งที่ ปฏิบัติยากที่สุด เพราะว่าคนหนึ่งนั่งอยู่ที่นี้ อีกคนอยากจะนั่งเก้าอี้เดียวกัน นั่งได้หมอนั่งนั้นก็พูดมาหลายปีแล้ว ก็แต่ละคนก็สั่นหัวว่านั่งไม่ได้ เพราะว่าเดือดร้อน เบียดเบียด...”

และพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสเดียวกัน ทรงย้ำว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ขอย้ำว่า เป็นการทั้งเศรษฐกิจ หรือ ความประพฤติ ที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือเกิดผลมันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ดีให้ผลที่ออกมา คือสิ่งที่ติดตามเหตุ การกระทำ ก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้น ก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประสิทธิผล ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๓)

และพระราชดำรัสที่พระราชทาน ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล เมื่อ ๒๕๔๔ ทรงเน้นย้ำความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ว่ารวมถึงการกระทำที่เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง

“...ฉันพูด เศรษฐกิจพอเพียง ความหมายคือทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือทำจากรายได้ ๒๐๐ - ๓๐๐ บาท ขึ้นไปเป็นสองหมื่นสามหมื่นบาท คนชอบเอาคำพูดของฉัน เศรษฐกิจพอเพียงไปพูดกันเลอะเทอะ เศรษฐกิจพอเพียง คือทำเป็น **Self-Sufficiency** มันไม่ใช่ความหมายไม่ใช่แบบที่ฉันคิด ที่ฉันคิด คือ เป็น Self-Sufficiency

of Economy เช่น ถ้าเขาต้องการดูทีวี ก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อทีวีดู เขาต้องการดูเพื่อความสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกลๆ ที่ฉันไป เขามีทีวีดูแต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า...”

(พระราชดำรัส ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล
เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๔)

พุทธศักราช ๒๕๔๗

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี
วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๗

และพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี ๒๕๔๖ ทรงขยายความว่าเศรษฐกิจพอเพียงที่ก้าวหน้ามีความหมายถึงวิถีคิด วิธีการพัฒนาประเทศอย่างพอเพียงในทุกเรื่อง ดังนี้

“...เศรษฐกิจพอเพียงที่ก้าวหน้าไม่ใช่เพียงแต่ปลูกพอกินอย่างนั้น มันต้องมีพอที่จะตั้งโรงเรียน แม้แต่ศิลปะเกิดขึ้น ประเทศชาติถือว่าประเทศไทยเจริญในทุกทาง ไม่หิว มีกิน คือไม่จน มีกิน มีอาหารใจหรืออะไรอื่นๆ ให้มาก ความสะดวก อาจจะสามารถสร้างอะไรให้เร็วเกินไป ไม่พอเพียง สำคัญว่าต้องรู้จักขั้นตอน ถ้าจะทำอะไรให้เร็วเกินไปไม่พอเพียง ต้องให้รู้จักก้าวหน้าโดยไม่ทำให้คนเดือดร้อน เรื่องปกครองทั้งด้านวิชาการนั้นก็พอเพียงเหมือนกัน ไม่งั้นจะทำให้ละอะไปหมด ที่พูดตะล่อมให้เข้าใจว่าให้พอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจ เป็นความคิดให้สามารถทำอะไรอยู่ได้...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๖)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัส เกี่ยวกับการขยายผลเศรษฐกิจพอเพียง จากระดับพื้นฐานจากการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน สู่ระดับก้าวหน้าเพื่อให้เกิดประโยชน์มากขึ้น โดยพระราชทานให้นายสุเมธ ตันติเวชกุล ประธานกรรมการกิตติมศักดิ์

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร คณะผู้บริหารสถาบัน
สารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร เจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง
เมื่อวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๔ ดังนี้

“...ที่คนทั่วๆ ไปยังมีความสงสัยในคำ
เศรษฐกิจพอเพียง ท่านทั้งหลายมีความคิดว่า
อย่างไร เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้ศึกษามา แต่ว่า
อย่างไรบ้าง มีประโยชน์เพราะว่าโดยมาก เศรษฐกิจ
พอเพียงนี้ก็คิดแบบเล่นๆ เกินไป แต่ว่าเป็นการรอ
คำว่า เศรษฐกิจแล้วก็พอเพียง ก็ไม่ค่อยเข้าใจว่า
พอเพียง.

.. เพราะว่าเศรษฐกิจพอเพียงถ้าคิดแบบ
ชาวบ้าน ไม่มีอะไรที่ฝรั่งเรียก sophisticated
มันไม่ใช่แบบธรรมดาๆ ไม่ใช่ทำอะไรแบบธรรมดา
ก็ดูท่าทางไม่มีประโยชน์ใหญ่โตมหึมา ถ้าทำไม่
sophisticated ชาวบ้านก็ทำเองได้ เพราะเท่าที่
ฟังดู ชาวบ้านได้ค้นพบการทำเศรษฐกิจพอเพียง
ด้วยตนเองก็ดีใจที่เป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นก็
ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ที่มีความรู้ก็น่าจะไปค้นดูว่า ชาวบ้าน
ค้นพบว่าจะอะไรในเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อได้ค้นหา
ว่าเขาได้จริงๆ หรือไม่จริง ถ้าได้จริงก็ต้องติดต่อ
ในผลงานที่ชาวบ้านได้ ซึ่งจะทำได้จะทำให้
เศรษฐกิจพอเพียงนี้มีประโยชน์มากขึ้น จนกระทั่ง
ช่วยชีวิตให้ชาวบ้านมีความก้าวหน้าจริงๆ จังๆ

ที่ถามว่า เศรษฐกิจพอเพียง ท่านทั้งหลายมีความคิดว่า
อย่างไร เศรษฐกิจพอเพียงมีความดีหรือไม่ ก็เพราะ
ว่าจะได้ช่วยชาวบ้านให้ขยายประโยชน์ของ
เศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน แต่ต้อง
ไม่หัวเราะเยาะว่า เศรษฐกิจพอเพียงนี้เป็นของเล่น
ไม่ใช่ของเล่น แต่เอาจริงบ้างที่เอาจริง คนอื่น
ไม่เข้าใจ แต่ต้องเข้าใจว่า ที่พูดเศรษฐกิจพอเพียง
ไม่ได้เป็นเศรษฐกิจที่หรูหรา แต่ว่าเป็นเศรษฐกิจ
ที่ได้ผลจริง...”

(พระราชดำรัสเมื่อ วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๔)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายย้ำว่า เศรษฐกิจพอเพียง
เป็นรากฐานความมั่นคงของประเทศ เป็นทฤษฎีใหม่ เป็นตำราใหม่
และของโลกพัฒนาดีขึ้น เพราะเป็นทั้งเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน
และเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งไม่ได้เป็นเศรษฐกิจที่หรูหรา
แต่เป็นเศรษฐกิจที่ได้ผลจริง

ภาพศูนย์ศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๖ แห่ง ตัวอย่างวิธีการทำงานแบบบูรณาการ คือ การดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ดังพระราชดำริสตอนหนึ่งว่า “...พื้นที่ของศูนย์ศึกษาทุกแห่งก็คือ การย่อส่วนภูมิประเทศของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน แล้วทำการศึกษการพัฒนา ด้านเกษตรกรรมสาขาต่างๆ...”

บทที่ ๔ หลักการทรงงาน

จากการประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พบว่าแนวพระราชดำริที่ทรงเสนอแนะหลักการพออยู่พอกิน จนถึง เศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในช่วงแรกก่อนปี พ.ศ. ๒๕๔๒ และ ในช่วงที่สอง ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ จนถึงปัจจุบัน นั้น นอกเหนือจากหลักการและความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายถึงวิธีการที่ควรใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศตามหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นวิธีการที่พระองค์ท่านทรงใช้ในการทรงงานต่างๆ ด้วย โดยจัดแบ่งออกได้เป็น ๔ ประการ คือ ๑) ทำตามลำดับขั้น ๒) สร้างเสริมจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อน ๓) ทำงานร่วมกับคนอื่น และ ๔) ทำตามภูมิสังคม

ประการที่ ๑. ทำตามลำดับขั้น

พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อปี ๒๕๑๗ ทรงแนะนำว่าการพัฒนาประเทศให้ทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานให้ประชาชนพอกิน พอใช้ก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด ถูกต้องตามหลักวิชาการ

“... การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศ และของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยะประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในเวลานี้...”

และพระบรมราชาโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในวันถัดมาก็ทรงย้ำว่าการการพัฒนาที่หวังผลยั่งยืน ต้องวางแผนงานเป็นลำดับขั้น ส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดและให้องค์ประกอบของแผนงานทุกส่วนสัมพันธ์และสมดุลกัน

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัว ให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด

เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้โดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์ เพราะหากไม่กระทำด้วยความระมัดระวัง ย่อมจะหวังผลเต็มเม็ดเต็มหน่วยได้โดยยาก ยกตัวอย่างเช่นการปราบศัตรูพืชถ้าทุ่มเททำไปโดยไม่มีจังหวะที่ถูกต้อง และโดยมิได้ศึกษาข้อมูลต่างๆ ให้กระจ่างชัดอย่างทั่วถึงก็อาจสิ้นเปลืองแรงงาน ทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ ที่ล้วนมีราคาไป โดยได้รับผลไม่คุ้มค่า ยิ่งกว่านั้นการทำลายศัตรูพืชยังอาจทำลายศัตรูของพืชที่มีอยู่บ้างแล้วตามธรรมชาติ และทำอันตรายแก่ชีวิตคน ชีวิตสัตว์เลี้ยงอีกด้วย การพัฒนาอย่างถูกต้อง ซึ่งหวังผลอันยั่งยืนไพศาล จึงต้องวางแผนงานเป็นลำดับขั้นอย่างถี่ถ้วนทั่วถึงให้องค์ประกอบของแผนงานทุกส่วนสัมพันธ์และสมดุลกันโดยสอดคล้อง...”

(พระบรมราชาโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๘ และ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗)

ในเรื่องการสร้างตัวสร้างฐานะก็มีพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อปี ๒๕๔๐ว่าจะต้องถือหลักค่อยเป็นค่อยไป ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ความพอเหมาะพอดี ไม่เกินฐานะและกำลัง ไม่เร่งรีบ ดังนี้

“...คนเราเมื่อมีความสามารถที่ดีเป็นทุนรอนอยู่ ก็จะไม่มัววันอัปจน ย่อมหาทางสร้างตัว สร้างฐานะ ให้ก้าวหน้าได้เสมอ ข้อสำคัญในการสร้างตัวฐานะนั้น จะต้องถือหลักค่อย เป็นค่อยไปด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และความพอเหมาะพอดี ไม่ทำเกินฐานะและกำลัง หรือทำด้วยความเร่งรีบ...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยขอนแก่นเมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๔๐)

และพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาปี ๒๕๔๖ ว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดสำหรับทุกภาคส่วน ให้รู้จักการทำตามขั้นตอน ทำอะไรเร็วเกินไปไม่พอเพียง ซ้ำไปก็ไม่พอเพียง และรู้จักก้าวหน้าโดยไม่ทำให้คนเดือดร้อน

“...ความสะดวกรวดจะสามารถสร้างอะไรได้มาก นี่คือเศรษฐกิจพอเพียง สำคัญว่าต้องรู้จักขั้นตอน ถ้ารีบจะทำอะไรให้เร็วเกินไปไม่พอเพียง ถ้าไม่เร็ว ซ้ำไปก็ไม่พอเพียง ต้องให้รู้จักก้าวหน้า โดยไม่ทำให้คนเดือดร้อน อันนี้เศรษฐกิจพอเพียง คงได้ศึกษามาแล้ว เราพูดมาแล้ว ๑๐ ปี ต้องปฏิบัติด้วย... พูดถึง

รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ก็มีรัฐศาสตร์พอเพียงเหมือนกัน ไม่งั้นจะทำให้ละเหวห่างไปหมด ที่พูดนี้จะล่อมให้เข้าใจว่าให้พอเพียงไม่ใช่เศรษฐกิจ เป็นความคิดให้สามารถทำอะไรอยู่ได้ แม้แต่กองทัพซึ่งกองทัพทำอะไรพอเพียงเยอะเยอะ ช่วยหลายอย่าง ทำได้...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๖)

ประการที่ ๒. สร้างเสริมจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงแนะนำให้ การพัฒนาต้องสร้างเสริมจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อน ต้องพยายามรักษาพื้นฐานเดิมให้มั่นคง ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ ปี ๒๕๒๓ ว่า

“...การจะพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้เจริญนั้น จะต้องสร้างและเสริมขึ้นจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อนทั้งสิ้น ถ้าพื้นฐานไม่ดี หรือคลอนแคลนบกพร่องแล้ว ที่จะเพิ่มเติมเสริมต่อให้เจริญขึ้นไปอีกนั้น ยากนักที่จะทำได้ จึงควรจะเข้าใจให้แจ่มชัดว่า นอกจากจะมุ่งสร้างความเจริญแล้ว ยังต้องพยายามรักษาพื้นฐานให้มั่นคง ไม่บกพร่องพร้อมๆ กันไปด้วย การรักษาพื้นฐาน ก็คือการบริหารงานที่ทำอยู่เป็นประจำนั้นไม่ให้บกพร่อง...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๓)

พุทธศักราช ๒๕๓๑ ทรงห่วงใยพสกนิกรเกี่ยวกับปัญหาอุทกภัย
วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๑ ทรงแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน
ของพสกนิกรที่ประสบอุทกภัย โดยทรงวินิจฉัยภาพถ่ายจากดาวเทียม
สำรวจทรัพยากร Landsat ระบบ Thematic Mapper (TM)
บริเวณที่ประสบอุทกภัยในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช

และทรงรับสั่งเพิ่มเติมว่าการพัฒนาที่เริ่มต้นจากพื้นฐานเดิม คือ
การเริ่มต้นด้วยการสำรวจสถานะปัจจุบันให้ชัดเจน เพราะจะทำให้
การกำหนดแนวทางที่จะปฏิบัติมีความถูกต้อง เหมาะสม ปฏิบัติงาน
ได้ต่อเนื่อง ดังนี้

“...การจะพัฒนาสร้างเสริมกิจการใดๆ ให้
เจริญก้าวหน้าไปจนบรรลุเป้าหมายที่ประสงค์นั้น
จำเป็นต้องเริ่มต้นจากพื้นฐานของกิจการนั้นก่อน
คือเริ่มต้นด้วยการพิจารณาสำรวจสถานะที่เป็นอยู่
ในปัจจุบันให้ทราบแน่ชัด การทราบชัดถึงพื้นฐาน
โครงสร้างของงาน จะทำให้ประมาณกำลังความ
สามารถที่จะพัฒนาต่อไป และกำหนดรู้แนวทาง
ที่จะปฏิบัติได้โดยถูกต้อง เมื่อกำหนดแนวทางได้แล้ว
ก็วางขั้นตอนปฏิบัติให้เป็นไปตามลำดับที่ละขั้น
ต่อจากนั้น ก็ลงมือปฏิบัติให้จริง ด้วยความหนักแน่น
ต่อเนื่องเป็นกระบวนการโดยสมควรและพอเหมาะ
แก่เหตุ แก่สถานะแวดล้อม...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่บัณฑิตของ
มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๒๔)

ประการที่ ๓. ทำงานร่วมกับคนอื่น

แนวพระราชดำริประเด็นนี้ พระองค์ทรงแนะนำให้ **รู้จักทำงานร่วมกับคนอื่น** ดังพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นักศึกษาวิทยาลัยเกษตรกรรมแม่โจ้ จ.เชียงใหม่ เมื่อปี ๒๕๑๖ ว่าคนเราอยู่คนเดียวไม่ได้ ทุกคนต้องฝึกให้สามารถที่จะเข้ากับคนอื่น ร่วมมือร่วมแรงกับคนอื่น ช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจ และเมตตาซึ่งกันและกัน ดังนี้

“...การที่เราจะฝึกตัวสำหรับชีวิตเราจะต้องรู้ว่าคนเราอยู่คนเดียวไม่ได้ คนเราต้องสามารถที่จะติดต่อกับคนอื่นร่วมแรงกันเพื่อที่จะให้แต่ละคนมีความมั่นคง ก็ต้องมีความมั่นคงของส่วนรวม ฉะนั้นการร่วมแรงนี้ก็เป็นหลักอย่างหนึ่ง ที่ทุกคนจะต้องฝึก หลักนี้ได้มีอยู่ในหลักการของวิทยาลัยที่จะสอนให้สามารถร่วมแรงกับผู้อื่น. คนเราอยู่คนเดียวไม่ได้ เราจะต้องฝึกให้สามารถที่จะเข้ากับคนอื่นและร่วมมือกับคนอื่น วิธีเข้ากับคนอื่นและร่วมกับคนอื่นจะต้องพยายามที่จะเข้าใจว่าสังคมเรา...คำว่าสังคมนี้ก็ไม่ใช่หมายถึงสังคมที่จะไปเล่นสนุกๆ เป็นสังคมหมายถึงชุมชนหมู่มนุษย์ที่อยู่ด้วยกัน...จะอยู่กันได้อย่างไร ก็ด้วยการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางหลักวิชา สร้างสรรค์ขึ้นมา และทั้งอยู่ด้วยความเห็นอกเห็นใจ ด้วยความเมตตาซึ่งกันและกัน...”

(พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่นักศึกษาวิทยาลัยเกษตรกรรมแม่โจ้ จ.เชียงใหม่
เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๑๖)

ประการที่ ๔ ทำตามภูมิสังคม

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตาม**ภูมิประเทศ**ทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ซึ่งหมายความว่า **“ต้องใช้ให้ถูกต้อง และสอดคล้อง** พอเหมาะพอดี กับความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมตามสภาพที่เป็นจริงในภาคพื้นต่างๆ ดังพระบรมราโชวาท ว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตาม**ภูมิประเทศ**ทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศตามสังคมวิทยาคือนิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่าเขาต้องการอะไรจริงๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

(พระบรมราโชวาท เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗)

และพระราชดำรัสในพิธีทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญทองเฉลิมพระเกียรติคุณฯ เมื่อปี ๒๕๓๐ ทรงย้ำเตือนว่าการใช้หลักวิชาให้เกิดประโยชน์แท้จริงจะต้องพิจารณาให้สอดคล้อง เหมาะสมกับความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรม ในแต่ละพื้นที่ ดังนี้

“...การใช้หลักวิชาหรือใช้ทฤษฎีให้เกิดประโยชน์ได้แท้จริงนั้น จะต้องใช้ให้ถูกต้องและสอดคล้องพอเหมาะพอดี กับความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรม ตามสภาพที่เป็นจริงในภาคพื้นต่างๆ..”

(พระราชดำรัสในพิธีทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญทองเฉลิมพระเกียรติคุณฯ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๓๐)

พระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในหลายวโรกาส ได้พระราชทานทั้งหลักการทำงานสร้างฐานะแก่ประชาชนคนไทยให้ถือหลักค่อยเป็นค่อยไป รอบคอบ ระมัดระวังพอเหมาะพอดี ไม่เกินฐานะและกำลัง และรู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น ขณะเดียวกันได้พระราชทาน หลักการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า ยั่งยืนต้อง...”อาศัยหลักวิชาอันถูกต้อง. จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น. และให้เป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์” ซึ่งถ้าได้มีการน้อมนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวาง ก็จะสามารถสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมก้าวหน้าอย่างพอเพียง อุดมด้วยความสุข สงบและร่มเย็น

ส่วนที่ ๒

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

- จุดเริ่มต้นและค่านิยม
หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- สู่วิถีชีวิตพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อภาระสังคมทางเทคโนโลยี ดันให้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัย ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และ ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ โดยได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป

พุทธศักราช ๒๕๑๐-๒๕๒๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงงานหนักในการสร้างรากฐาน
การพัฒนาคน และทรงค้นคว้ารูปแบบการบริหารจัดการแนวใหม่

บทที่ ๕ จุดเริ่มต้นและคำนิยาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ยกร่างหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นบูรณาการแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ต่อมาแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ได้ัญเชิญ **“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”** เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ สำหรับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ยังคงน้อมนำ **“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”** มาเป็นแนวทางปฏิบัติ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘-๙ และการพัฒนาที่สมดุลทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนที่มีอยู่ในประเทศ ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และ

ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการ ความเสี่ยงให้พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายในในประเทศ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในระยะของแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๐ นี้ สังคมไทยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไป ประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางทุกภาคส่วน ส่งผลให้ประเทศไทยเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันสูงขึ้นในหลายด้าน และสามารถปรับตัวรับกับภาวะ เศรษฐกิจโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๑ การพัฒนาประเทศใน แผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) จึงเป็นการนำภูมิคุ้มกัน ที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเสริมสร้างทุนที่มีอยู่ของ ประเทศให้เข้มแข็ง รวมทั้งใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เพื่อเตรียมพร้อมให้ประเทศสามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

ทิศทางการพัฒนาและบริหารประเทศในรอบ ๑๐ กว่าปี ที่ผ่านมา ได้น้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นปรัชญานำทางตลอดมา โดยในปี ๒๕๔๒ นายสรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ภายใต้ ประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ศาสตราจารย์ ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต) ในขณะนั้น ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐศาสตร์ และสาขาอื่นๆ จำนวนหนึ่งร่วมกันยกร่าง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการ

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๔) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ หน้า (๑)

รวบรวมประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องของ กลั่นกรองเป็นนิยามความหมาย มีข้อความที่กะทัดรัดชัดเจน เพื่อ เป็นกรอบความคิดให้ทุกฝ่ายมีความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน และสามารถน้อมนำไปปฏิบัติได้ และเมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๒ สำนักงานฯ ได้นำพระบรมราโชวาทที่กลั่นกรองและประมวลเป็นนิยาม ความหมายเรียบร้อยแล้ว ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายและกราบบังคมทูล ขอพระบรมราชานุญาต ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณา ประทับทรงแก้ไข และได้พระราชทานคืนพร้อมทั้งโปรดเกล้าฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เป็นแนวทางปฏิบัติของประชาชน และทุกกลุ่มทุกฝ่ายโดยทั่วไปเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^๒ ที่พระราชทาน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนว การดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไป ในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ **ความพอเพียง**

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๙) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ หน้า ๘

หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็น ที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

การเผยแพร่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สากล

เมื่อสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้รับพระบรมราชานุญาตให้เผยแพร่ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก็ได้ตระหนักที่ทุกภาคส่วนจะได้รับรู้และเข้าใจ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถ่องแท้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ สำนักงานฯ จึงร่วมกับภาคีพัฒนาต่างๆ ดำเนินการเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งการจัดทำเอกสารเผยแพร่ในวงกว้างแก่ประชาชน

ส่วนราชการ ภาคเอกชน สื่อมวลชน การจัดเวทีเชิงวิชาการเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผลอย่างต่อเนื่องในระยะยาว ซึ่งเวทีสำคัญๆ มีทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ และผลการประชุมมีความชัดเจนว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกภาคส่วนการพัฒนา ตลอดจนสอดคล้องกับเอกลักษณ์ของสังคมไทย ในการประชุมองค์การ (UNTACD) ครั้งที่ ๑๐ ณ ประเทศไทย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๓ ได้มีแถลงการณ์แสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานแนวพระราชดำริปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้เป็นพื้นฐานของแนวคิดการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ โดยเน้นความพอดี และการพึ่งตนเองเป็นหลัก และมุ่งแสวงหาความสมดุลและความเที่ยงธรรม ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นความเข้มแข็งภายในของประเทศไทย และยังสามารถนำแนวคิดนี้มาใช้เป็นหลักในการพัฒนาความสัมพันธ์ความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้อีกด้วย และในการประชุมรัฐสภาอาเซียน ครั้งที่ ๒๒ ณ ประเทศไทย เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๔๔ ที่ประชุมลงมติร่วมกันยอมรับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาของประเทศสมาชิกในภูมิภาค ท่ามกลางภาวะวิกฤตที่ประเทศต่างๆ กำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้น และเสนอให้พัฒนาเป็นทางเลือกใหม่สำหรับการพัฒนาของประเทศสมาชิกในภูมิภาค นอกจากนี้ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Program: UNDP) ได้จัดทำรายงานการพัฒนาคอนของประเทศไทย ปี ๒๕๕๐

พุทธศักราช ๒๕๔๙ : พระเกียรติภูมิเกริกไกร
เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ
ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์
แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาประเทศ และพัฒนาคนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง มีการเสนอข้อคิดเชิงนโยบายในด้านต่างๆ ตลอดจนแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้สำหรับประเทศไทย และได้มีการเผยแพร่ต่อผู้อ่าน ๑๖๖ ประเทศทั่วโลก และเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๔๙ นายโคฟี อันนัน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ทูลกระหม่อมถวายรางวัล ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และได้กล่าวสดุดีพระองค์ว่า

“หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ มีความหมายอย่างยิ่งต่อชุมชนทุกหนแห่งในยุคโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ปรัชญาดังกล่าวซึ่งเน้นแนวทาง “การเดินสายกลาง” มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคนของสหประชาชาติที่เน้นการให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและการใช้กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน พระราชปณิธานในการพัฒนาประเทศของพระองค์และพระราชดำริที่แสดงถึงพระวิสัยทัศน์อันชาญฉลาด ได้สร้างแรงบันดาลใจให้แก่พสกนิกรของพระองค์และประชาชนทั่วทุกแห่ง”

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก

ในปี ๒๕๔๔ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมกับสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ได้พัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น โดยมี ดร.ชัยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์ และผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่างๆ ร่วมกันจัดทำกรอบแนวคิดของทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการวิเคราะห์ความสอดคล้องและความแตกต่างของความหมายและองค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ ด้วยวิธีการจำแนกวิเคราะห์ (Parsing) ตามหลักวิธีทางตรรกศาสตร์ และผลการวิเคราะห์สรุปว่า **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบด้านต่างๆ อย่างสมบูรณ์ที่สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนากรอบทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ (Foundation for Economic Theory Framework) ได้** โดยองค์ประกอบของการวิเคราะห์ที่ได้จำแนกออกเป็น ๕ ส่วน ประกอบด้วย ๑) กรอบแนวคิด ๒) คุณลักษณะ ๓) คำนิยาม ๔) เงื่อนไข ๕) แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ ซึ่งทั้ง ๕ ส่วนนี้ จะต้องใช้ประกอบกัน^๓ ดังนี้

^๓ เรียบเรียงจากหนังสือกรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๔๖), หน้า ๓๔ - ๔๕

องค์ประกอบที่ ๑. **กรอบแนวคิด** ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และการปฏิบัติตน (Economic life guiding principle) โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต (dynamic) มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคง และ ความยั่งยืนของการพัฒนา (sustainability)

องค์ประกอบที่ ๒. **คุณลักษณะ** เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางปฏิบัติในทางที่ควรจะเป็น (Normative prescription) สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ (scalable) โดยมีแนวคิดทางสายกลาง (Middle Path) เป็นหัวใจสำคัญของกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทางสายกลางในที่นี้ หมายถึง วิธีการ (Means) หรือการกระทำที่พอประมาณ บนพื้นฐานของความมีเหตุผลและสร้างภูมิคุ้มกันที่จะนำไปสู่การพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง

องค์ประกอบที่ ๓. **คำนิยาม “ความพอเพียง”** (Sufficiency) ประกอบด้วย คุณลักษณะ ๓ ประการพร้อมๆ กัน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี กล่าวคือ กิจกรรมใดๆ ที่

ขาดคุณลักษณะใดคุณลักษณะหนึ่งไป ก็จะไม่สามารถเรียกได้ว่าเป็นความพอเพียง คุณลักษณะ ทั้ง ๓ ประการ ประกอบด้วย

ประการที่ ๑ **ความพอประมาณ** (Moderation) หมายถึง **ความพอดี**ที่ไม่มากเกินไป และไม่น้อยเกินไปในมิติต่างๆ ของการกระทำ หรือ ความพอใจในสิ่งที่สมควร ในปริมาณที่เหมาะสม ไม่น้อยเกินไปจนก่อให้เกิดความขัดสน และไม่มากเกินไปจนฟุ่มเฟือย จนเกินกำลังของตนเอง

ประการที่ ๒ **ความมีเหตุผล** (Reasonableness) หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับ ระดับของความพอประมาณในมิติต่างๆ จะต้อง เป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุ ปัจจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น จากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ และถูกต้อง บนพื้นฐานของความรู้คู่คุณธรรม

ประการที่ ๓ **การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี** (Self-immunity) หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อม รับผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง ด้านต่าง ๆ การกระทำที่สามารถเรียกว่า พอเพียง (Systematic and dynamic optimum) มิใช่ การคำนึงถึงเหตุการณ์และผลในปัจจุบันเท่านั้น

แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย

องค์ประกอบที่ ๔. **เงื่อนไข** (Condition of Sufficiency Actions) การตัดสินใจประกอบกิจกรรม ทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัย ทั้งเงื่อนไขความรู้ และ เงื่อนไขคุณธรรม ดังนี้

เงื่อนไขที่ ๑ ความรู้ (Set of knowledge) ประกอบด้วย **ความรู้รอบรู้**เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่าง รอบด้าน **ความรู้รอบคอบ**ที่จะนำความรู้เหล่านั้นมา พิจารณาให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน (เพื่อการวางแผน) และ **ความระมัดระวัง**ในการนำไปประยุกต์ใช้ให้ เกิดผลในทางปฏิบัติทุกขั้นตอน

เงื่อนไขที่ ๒ คุณธรรม (Ethical Qualification) ประกอบด้วย **คุณธรรม**ที่จะต้อง เสริมสร้างให้จิตใจมีความตระหนักในคุณธรรม และ ความซื่อสัตย์ และมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิต โดยเน้น **ความอดทน ความเพียร สติ ปัญญา** และ **ความรอบคอบ**

ทั้งนี้ มีกลุ่มเป้าหมายที่เน้นเป็นพิเศษในการ เสริมสร้างเงื่อนไขทั้งสองด้าน ได้แก่ กลุ่มเจ้าหน้าที่ ของรัฐ นักทฤษฎี และ นักธุรกิจในทุกระดับ (Regarding the Presupposed Characters of

the People/Processes)^๕ เพราะการกระทำใดๆ ของคนกลุ่มนี้ก่อให้เกิดผลกระทบในสังคมวงกว้าง

องค์ประกอบที่ ๕. แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ จะทำให้เกิดทั้งวิถีการพัฒนา (Development path) และ ผลการพัฒนา (Development goal) ที่สมดุล (Balance) และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความรู้/เทคโนโลยี นำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนา หรือความดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง (sustainability) ของทุนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทาง สิ่งแวดล้อม และ ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

^๕ Regarding the Presupposed Characters of the People/Processes – Sufficiency Economy requires. Breadth in Applying Knowledge, Thoroughness in Planning, and Carefulness in Implementation (of plans). In short, Sufficiency Economy commands Actionable Prudence, particularly in Pursuing Advancements. เรียบเรียงจากหนังสือ กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, เกี่ยวกับเงื่อนไขของผู้ปฏิบัติ หน้า ๑๕๔, ศศช. (๒๕๔๖)

อนึ่ง องค์ประกอบทั้งสามประการของ “ความพอเพียง” มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ความมีเหตุผลจะเป็นพื้นฐานของอีกสององค์ประกอบคือ ความพอประมาณและการมีภูมิคุ้มกันในตัว ความมีเหตุผลจะเป็นกระบวนการเสริมสร้างให้ความพอใจเป็นไปแต่โดยพอประมาณ เพื่อไม่ให้เกิดการกระทำที่เกินพอดีหรือน้อยไปหรือเกิดอคติจนเกินขนาด และทำให้การตัดสินใจกระทำ อยู่ในขอบเขตที่พอเพียง ในขณะที่ความพอประมาณจำเป็นต้องมีระดับมากพอที่จะสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อเป็นปัจจัยเสริมสร้างให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปอย่างมีเหตุผลทั้งในปัจจุบันและอนาคต อย่างไรก็ตาม ความมีเหตุผลต้องมีระดับที่สามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามความรู้และประสบการณ์ การรับรู้และการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติ (การกระทำของแต่ละบุคคล) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปตามศักยภาพ โอกาส สภาพสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมของแต่ละบุคคล เช่น ภูมิหลังของครอบครัว การอบรมปณิธาน เป็นต้น ผู้ปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ต้องปฏิบัติตาม “เงื่อนไข” ความรอบรู้ และคุณธรรมทั้งสองข้อด้วย โดยจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และคุณธรรมคู่กันอย่างสมดุล หากขาดข้อใดข้อหนึ่งแล้ว จะทำให้กระบวนการตัดสินใจผิดพลาดได้ เช่น ถ้ามีความรู้อย่างเดียวแต่ นำความรู้ไปใช้ในทางมิชอบ ก็สามารถนำความเสียหายมาสู่ตนเองและสังคมได้ ในลักษณะเดียวกันถ้ามีคุณธรรมแต่ขาดความรู้ก็อาจตัดสินใจอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ก่อให้เกิดผลเสียหายได้เช่นเดียวกัน ผู้ปฏิบัติที่มีความรอบรู้และคุณธรรมคู่กันตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้การตัดสินใจและ

กระทำการใดๆ เป็นไปอย่างพอประมาณ มีเหตุผลและเกิดภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเองได้

จากการวิเคราะห์ความหมาย “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สรุปได้ว่า หลักการ “ความพอเพียง” จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๓ ประการพร้อมๆ กัน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี รวมทั้งได้กำหนด คุณสมบัติของผู้ปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำเป็นต้องเป็นผู้มีความรอบรู้ในวิชาการต่างๆ รอบคอบในการเชื่อมโยง และมีความระมัดระวังในการนำความรู้ไปใช้ รวมทั้ง เป็นผู้ที่มีคุณธรรมในจิตใจ และมีการกระทำที่เน้นความซื่อสัตย์ ความอดทน และความเพียร องค์ประกอบทั้งสามประการ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกันอย่างเป็นระบบ รวมทั้งผู้ปฏิบัติต้องประกอบด้วยความรู้ และคุณธรรมทั้งสองข้อ อีกด้วย

แนวคิดหลัก

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

เป้าหมาย

เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

หลักการ

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการระมัดระวังภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

คุณสมบัติของผู้ปฏิบัติ

- อาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน
- เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา: ปรับปรุงจากหนังสือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย, ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, หน้า ๘๙ และเอกสาร แนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่นเขต ๑.

พุทธศักราช ๒๕๓๐-๒๕๓๙

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสาธิตแนวทางแก้ปัญหา
ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ดิน ป่า เพื่อเป็นแนวทางการช่วยเหลือ
และแก้ไขปัญหาที่ทำให้ราษฎรมีพอกอยู่พอกกิน และสามารถพึ่งตนเองได้

บทที่ ๖ วิถีชีวิตพอเพียง

เตรียมความพร้อมก่อนการประยุกต์ใช้

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนวทาง
การดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับ
ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารให้ดำเนิน
ไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันโลก
ยุคโลกาภิวัตน์ การน้อมนำไปประยุกต์ใช้อาจจะต้องพิจารณา
ทำความเข้าใจในประเด็นสำคัญ ๔ ประเด็น^๕ ได้แก่ ๑) เป้าประสงค์
ของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีไว้ใช้ทำอะไร ๒) คำว่า
“ความพอเพียง” มีองค์ประกอบอะไร และหมายถึงอะไร ๓) ถ้าจะ
นำไปใช้ ผู้ปฏิบัติต้องเตรียมตัวอย่างไรบ้าง และ ๔) เมื่อทำตาม
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว จะได้อะไร

ประเด็นที่ ๑ เป้าประสงค์ของปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใช้เป็นหลักคิดและหลัก
ปฏิบัติเพื่อสร้างความเข้มแข็งในอันที่จะรับมือกับผลกระทบ
และการเปลี่ยนแปลง เป็นการเตรียมความเข้มแข็งให้กับตนเอง

^๕ มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. การปาฐกถา
พิเศษ เรื่อง แนวทางการสร้างมาตรฐานการศึกษาและฝึกอบรมเกี่ยวกับปรัชญา
ของเศรษฐกิจพอเพียง “จากการปฏิบัติสู่มาตรฐาน” โดย ศ.นพ.เกษม วัฒนชัย,
เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔

ให้กับครอบครัว ชุมชน และประเทศ “การเตรียมความเข้มแข็ง” นี้มีความหมายเดียวกันกับ “การสร้างภูมิคุ้มกัน” ถ้าโลกไม่มีการเปลี่ยนแปลงก็ไม่จำเป็นต้องใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาให้เพื่อรับมือกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นปรัชญาเพื่อใช้ชี้แนวทางการดำรงอยู่ของประชาชนและการปฏิบัติตนในทุกระดับ ครอบครัว ชุมชน รัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ซึ่งเป็นคำที่สำคัญที่สุด ทางสายกลางคือไม่สุดโต่งไปทางมากหรือน้อย และสำคัญคือเป้าหมายต้องก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์

ประเด็นที่ ๒ ความพอเพียงคืออะไร

ความพอเพียงหมายถึง ๑) ความพอประมาณตามอัตภาพ สิ่งที่คนไทยเยาวชนไทยจะต้องตระหนัก คือ ความพอประมาณตามอัตภาพ กล่าวคือ “เราอยู่ในอัตภาพอะไรในขณะที่ตัดสินใจ” ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้นึกถึงความพอประมาณตามอัตภาพในขณะที่ตัดสินใจ เป็นทางสายกลาง สมดุล ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ฉะนั้น การพูดจาพอเพียง ทำอะไรพอเพียง ปฏิบัติตนพอเพียง ในลักษณะนี้ พอเพียงคือพอประมาณ พอเพียงในความคิด พอเพียงในการพูดจา พอเพียงในการกระทำ ๒) ความมีเหตุผล การตัดสินใจทุกอย่างนอกจากพอประมาณแล้วยังต้องมีเหตุผลด้วย ทั้ง เหตุผลตามหลักวิชา เหตุผลตามกฎเกณฑ์สังคม เหตุผลตามหลักกฎหมาย เหตุผลตามหลักศีลธรรม เป็นต้น ในการตัดสินใจต้องมีเหตุผล ต้องอธิบายได้ตามหลักเหตุผล กล่าวคือ พอประมาณ

อย่างมีเหตุผล ความมีเหตุผลจะทำให้ตัดสินใจทำอะไรๆ อยู่ในขอบเขตที่พอเพียงพอประมาณ ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และ ๓) ความมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ การสร้างระบบภูมิคุ้มกันตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมี ๔ ด้านด้วยกัน คือ ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ภูมิคุ้มกันด้านวัตถุ หมายถึง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเงิน ด้านทรัพย์สิน ด้านสังคม หมายถึง ด้านคุณธรรม ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อมก็คือ ด้านนโยบาย นโยบายพลังงาน นโยบายขยะ นโยบายสีเขียว ด้านวัฒนธรรม คือวิถีชุมชน ภาษา เป็นต้น ให้แต่ละคนกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดว่า ในแต่ละปีจะทำแค่ไหน แล้วประเมินผล การปฏิบัติตามนั้น จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้บวกไปเรื่อยๆ จนภูมิคุ้มกันในตัวเองก็จะเข้มแข็งขึ้นมา

ทั้งนี้ในการตัดสินใจทำอะไรๆ จำเป็นต้องพิจารณาความเชื่อมโยงสัมพันธ์พร้อมกันไปทั้งสามองค์ประกอบด้วย กล่าวคือมีความพอประมาณในระดับที่มากพอจะสร้างระบบภูมิคุ้มกันในตัวเองได้ มีเหตุผลที่อธิบายได้ในการเลือกกระทำในขนาดที่พอประมาณนั้น และมีการเตรียมตัวให้พร้อมเสมอ โดยในแต่ละกิจกรรมจะตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและมีความพอประมาณ ซึ่งเป็น การสร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต อย่างเป็นระบบ

ประเด็นที่ ๓ การนำไปใช้ ผู้ปฏิบัติต้องเตรียมตัวอย่างไรบ้าง ถ้าจะนำเอาปรัชญาฯนี้ไปใช้ ผู้ปฏิบัติต้องคำนึงถึงเงื่อนไขสามประการ

ที่สำคัญ คือ เงื่อนไขด้านความรู้ เงื่อนไขด้านคุณธรรม และเงื่อนไขด้านการใช้ชีวิต

เงื่อนไขแรก “ความรู้” ผู้ปฏิบัติต้องนำเอาความรู้หลักวิชาการต่างๆ มาใช้อย่างรอบคอบ รอบรู้ โดยระมัดระวัง ทั้งในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน เป็นการบริหารโดยใช้วิชาความรู้เป็นฐานในการปฏิบัติงานต่างๆ (Knowledge Based Management)

เงื่อนไขที่สอง “คุณธรรม” ต้องเสริมสร้างพื้นฐานด้านจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจ ในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ตัวอย่างคุณธรรมตัวหนึ่งคือ ความซื่อสัตย์สุจริต การเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ผู้ปฏิบัติต้องมีคุณธรรม ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตในการเอาปรัชญานี้ไปใช้ กล่าวคือ ต้องเอาวิชาการและคุณธรรมไปใช้เป็นพื้นฐานด้วยเสมอ

เงื่อนไขที่สาม “การใช้ชีวิต” คือ ต้องอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญา และมีความรอบคอบ ปรัชญานี้ไม่เหมาะสำหรับคนขี้เกียจ เพราะเมื่อเอาปรัชญานี้ไปใช้ หากขี้เกียจ ก็ไม่ได้ทำอะไรให้สำเร็จสักอย่าง จึงต้องดำเนินชีวิตอย่างอดทน มีความเพียรเป็นหลัก

ประเด็นที่ ๔ เมื่อทำตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง **จะได้อะไร**

ประเด็นสุดท้าย ถ้าทำแล้วจะได้อะไร จะเกิดสมดุลและพร้อมรองรับต่อการการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม จากโลกภายนอก

ได้เป็นอย่างดี ผลจากการปฏิบัติตามแนวของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาวะปกติ ชีวิต การงาน ธุรกิจจะเกิดสมดุล ในภาวะวิกฤติ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร และประเทศชาติจะพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ได้อย่างสบาย

โดยสรุป **“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทางสายกลาง ความพอเพียง คือ พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี”** ซึ่งภูมิคุ้มกันมีสี่ด้านได้แก่ ด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม และผู้ปฏิบัติต้องมี เงื่อนไขคุณธรรม เงื่อนไขหลักวิชา เงื่อนไขในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่ความสมดุล พร้อมรับต่อความเปลี่ยนแปลง ชุมชนเข้มแข็ง ครอบครัวเข้มแข็ง ประเทศไทยเข้มแข็ง และเชื่อว่า จะนำไปสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีความสุข เป็นระบบเศรษฐกิจและสังคมแห่งคุณธรรม ระบบเศรษฐกิจและสังคมแห่งความยั่งยืน **คำที่สำคัญที่สุดของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือคำว่า “พอ”** ต้องสร้างความพอที่สมเหตุสมผลให้กับตัวเองให้ได้ แล้วก็จะพบกับความสุข หลักของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องความพอประมาณตามอัตภาพต้องบวกกับเรื่องความสมเหตุสมผล ซึ่งจะเกิดภูมิคุ้มกันที่ดี แล้วจะพบกับความสุข

ขั้นตอนสู่การปฏิบัติ

การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้บังเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ มีขั้นตอนการปฏิบัติ ๓ ขั้นตอนสำคัญคือ

ขั้นที่ ๑ : ต้องเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อให้เห็นความสำคัญ เห็นคุณค่า และเกิดศรัทธาที่อยากปฏิบัติ พร้อมทั้งจะปฏิบัติ และลงมือปฏิบัติ โดยมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนคือ เพื่อสร้างอุปนิสัยพอเพียงให้ตนเอง และเริ่มต้นเรียนรู้ทำความเข้าใจกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาจเชิญผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์จริงมาบรรยายให้ความรู้ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน หรือพูดคุยเล่าสู่กันฟังภายในบ้าน ในโรงเรียน ในองค์กรและในชุมชน เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ : ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันขับเคลื่อนปรัชญาฯ **สู่การปฏิบัติ** ตั้งแต่ระดับครัวเรือนจนถึงระดับประเทศ โดยจัดกิจกรรมที่ชัดเจนด้วยกันอย่างต่อเนื่อง บุคคลและองค์กร/สถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่/ถ่ายทอด และขยายผลนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ให้เห็นผลเป็นรูปธรรมมีอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิ ผู้นำศาสนาทุกศาสนา ครู อาจารย์ ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาในสถาบันการศึกษาทุกระดับ บุคลากรทางการแพทย์และผู้ปฏิบัติงานสายสุขภาพในสถานีนอนามัย/โรงพยาบาลในชุมชน ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ทั้งนี้ ในการเผยแพร่/ถ่ายทอดสาระสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ผู้ปฏิบัติ นั้น ผู้ถ่ายทอดต้องเข้าใจธรรมชาติของสาระของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ประเภท แนวคิด/หลักคิด และเป็นทั้งทักษะกระบวนการคิด กล่าวคือ หลักคิดของ**ความพอประมาณจะมีความเชื่อมโยงกับ**

ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน รวมทั้งผู้ปฏิบัติต้องมีความรู้ และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขที่จะต้องเชื่อมโยงกันเป็นกระบวนการคิด นอกจากนี้ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยังมีลักษณะเป็นทั้งคุณธรรม ค่านิยม และเจตคติ ดังนั้น การถ่ายทอดหลักคิดและกระบวนการคิดให้เกิดผลดีนั้น จำเป็นต้องจัดประสบการณ์ให้ผู้ปฏิบัติได้เรียนรู้และปฏิบัติด้วยตัวเอง จนเกิด ความเข้าใจ เห็นประโยชน์ เห็นคุณค่า เกิดศรัทธาและอยากปฏิบัติด้วยความปรารถนามุ่งมั่นของตนเองอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีจุดมุ่งหมายชัดเจนว่า มุ่งให้ผู้ปฏิบัติเกิดอุปนิสัยพอเพียงในตนเอง กระบวนการถ่ายทอดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงต้องเป็นกระบวนการที่ปลูกฝังค่านิยม คุณธรรมเข้าสู่จิตใจและความรู้สึกของผู้ปฏิบัติได้

ขั้นที่ ๓ : ต้องใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำรงชีวิตอย่างต่อเนื่องเป็นประจำสม่ำเสมอ เพื่อปมเพาะปลูกฝัง หยั่งรากจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนไทย การปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่องจนเป็นอุปนิสัยจะนำไปสู่วิถีชีวิตพอเพียงได้

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาประเทศ

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ ๑ ถึง ๗ เป็นแผนที่ระบุแผนงานและโครงการที่กำหนดวิธีการลงทุนและใช้งบประมาณแผ่นดินของภาครัฐในเรื่องสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน รวมถึงการสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ ยังไม่มีเรื่องการพัฒนาสังคม เริ่มมีเรื่องสังคม

ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๒ ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๖ และ ๗ จะมีเรื่องทรัพยากรธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง และแผนพัฒนาฯ ทั้งหลายดังกล่าวจะถูกนำไปเป็นแนวทางกำกับการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน และการกำหนดบทบาทหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาประเทศ ผลการพัฒนาประเทศ พบว่าประสบความสำเร็จในเชิงปริมาณด้านเศรษฐกิจ แต่ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมยังต้องเติมให้สมดุล ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ จึงได้ศึกษาหลักทรงงานและแนวทางตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำมาสร้างความรู้ความเข้าใจและจุดประกายให้วงชนชาวไทยได้นำไปเป็นหลักคิดและแนวปฏิบัติ เพื่อการสร้างภูมิคุ้มกันแก่ตนเองและประเทศชาติ โดยเน้นไปที่สองเรื่องหลัก ได้แก่ การพัฒนาคน และการมีส่วนร่วม และถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการจัดทำแผนพัฒนาประเทศ^๖

ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ และ ๑๐ ได้ัญญะเชิงหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศต่อเนื่องในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ได้เน้นการขยายแนวคิดของปรัชญาฯ ลงไปในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ โดยยึดหลักที่ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม คือ การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขของสังคมไทย โดยมีการวิเคราะห์สถานะทุนของประเทศใน ๓ ทุน ได้แก่ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและวิเคราะห์บริบทการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

^๖ ดร.อำพน กิตติอำพน, ปาฐกถาพิเศษ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย”, ๒๕๕๒

ที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์บนพื้นฐานของการใช้ความรู้ได้อย่างถูกหลักวิชาการ และให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุน และการนำไปใช้ประโยชน์อย่างเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” รวมทั้ง “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติ มีการขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อจะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี ๒๕๕๐ จัดทำโดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย (United Nations Development Program: UNDP) ได้นำเสนอแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาและรัฐบาลได้นำมามาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ โดยมีข้อคิดเชิงนโยบายในด้านต่างๆ ตลอดจนแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้สำหรับประเทศไทย และได้มีการเผยแพร่ต่อผู้อ่าน ๑๖๖ ประเทศทั่วโลก ใน ๖ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการขจัดความยากจนและการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของคนจน หัวใจสำคัญของการแก้ปัญหาความยากจนคือ การทำให้คนจนหรือชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น พยายามพึ่งพาทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพย์สินอื่นๆ ของชุมชนเป็นหลัก

ประการที่ ๒ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชนและพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ

ประการที่ ๓ เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน การบริหารธุรกิจต้องคำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสียจากทุกกลุ่ม ตั้งแต่รายจ่ายไปจนถึงลูกค้าและสังคมโดยรวม

ประการที่ ๔ หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ เงื่อนไขของเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการพัฒนาคนด้วยหลักคุณธรรมและความรู้ การปฏิบัติหน้าที่ราชการต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตและเต็มความสามารถและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

ประการที่ ๕ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่างๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาคและยั่งยืน

ประการที่ ๖ ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยม และความคิดของคน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน ความสำเร็จจะระยะยาวของการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ขึ้นอยู่กับการปลูกฝังแนวคิดนี้ให้กลายเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมการพัฒนาของประเทศ

อนึ่ง จุดแข็งของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจพอเพียงเริ่มต้นและจบลงที่คน คนเป็นทั้งผู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้รับผลจากการเปลี่ยนแปลง คนที่นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ได้ผล มักจะเป็นผู้ที่สนุกสนานกับการเรียนรู้ สร้างปัญญาให้เกิดกับตนเอง และเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม

บทสรุป

พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งว่าเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของพวกเราทุกคนที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มกำลัง ด้วยสติ รู้ตัว ด้วยปัญญา รู้คิด และด้วยความสุจริตจริงใจ โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนอื่น ประเทศชาติของเราจึงจะเจริญมั่นคง

“...ความสุข ความสวัสดิ์ของข้าพเจ้า จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยบ้านเมืองของเรามีความเจริญ มั่นคง เป็นปกติสุขความเจริญมั่นคงทั้งนั้นจะสำเร็จผลเป็นจริงไปได้ ก็ด้วยทุกคนทุกฝ่าย ในชาติ มุ่งที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เต็มกำลัง ด้วยสติ รู้ตัว ด้วยปัญญา รู้คิด และด้วยความสุจริต จริงใจ โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าส่วนอื่น จึงขอให้ท่านทั้งหลายในที่นี้ ซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่สำคัญอยู่ในสถาบันหลักของประเทศ และชาวไทยทุกคน หมั่นเหล่า ทำความเข้าใจ

ในหน้าที่ของตนให้กระจ่าง แล้วทำตั้งใจ ตั้งใจให้เที่ยงตรงหนักแน่น ที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ส่วนรวมอันไพบูรณ์ คือ ชาติ บ้านเมือง อันเป็นที่อยู่ที่ทำกินของเรา มีความเจริญ มั่นคง ยั่งยืนไป...”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
๕ ธันวาคม ๒๕๕๒)

การปฏิบัติตนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการสร้างประโยชน์สุขให้ตนเอง แต่การร่วมกันขับเคลื่อนขยายผลการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชน จะเป็นการสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ ให้มุ่งสู่ “สังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” ตลอดเวลา

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ, ๒๕๔๖.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การปาฐกถาพิเศษ เรื่อง **แนวทางการสร้างมาตรฐานการศึกษาและฝึกอบรม เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “จากการปฏิบัติสู่มาตรฐาน”** โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ปาฐกถาพิเศษ โดย ดร.อำพน กิตติอำพน : ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๒)**. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔**. กรุงเทพฯ : วิ.เจ. พรินติ้ง, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙**. กรุงเทพฯ : สหมิตรพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม

หนังสือและเอกสาร

กนก วงษ์ตระหง่าน. แนวพระราชดำริด้านการเมืองการปกครองของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

กองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา. พระบรมราโชวาทและกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. กรุงเทพฯ : จำไพเพรส, ๒๕๕๐.

กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. ชุดหนังสือ “ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช ๒๔๙๓-๒๕๔๘”. กรุงเทพฯ : เกรย์ แมทเทอร์, ๒๕๕๐.

กระทรวงศึกษาธิการ. ผลการดำเนินงานขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา ปีงบประมาณ ๒๕๕๓ กรุงเทพฯ, ๒๕๕๓.

คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. วรรณกรรมปริทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ, ๒๕๔๗.

คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ, ๒๕๔๖.

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี ๒๕๕๐: เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน. กรุงเทพฯ : ยูเอ็นดีพี, ๒๕๕๐.

โครงการมหกรรมพลังเยาวชนพลังสังคม. ร้อยพลังเยาวชน ร้อยพลังสังคม. กรุงเทพฯ : เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๒.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการเพิ่มความสมดุลในการพัฒนา. สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. กรุงเทพฯ : ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์, ๒๕๕๓.

มูลนิธิพระดาบส. คำฟอสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๑.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การปาฐกถาพิเศษ เรื่อง แนวทางการสร้างมาตรฐานการศึกษาและฝึกอบรมเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “จากการปฏิบัติสู่มาตรฐาน” โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๔.

มูลนิธิสยามกัมมาจล. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากหลักคิดสู่ปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : ธนภัทร (๒๐๐๖) พรีนติ้ง, ๒๕๕๔.

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา. กรุงเทพฯ, ๒๕๕๑.

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย. กรุงเทพฯ,
๒๕๕๔.

สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ และมูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
คำฟอสอน : ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส
เกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
กรุงเทพ, ๒๕๔๙.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต ๑. แนวทาง
การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษา.
ขอนแก่น, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
การทรงงานพัฒนาประเทศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
นานาคำถาม เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.
กรุงเทพฯ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช
๒๔๙๓ - ๒๕๔๖ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
(พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพฯ, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
ปาฐกถาพิเศษ โดย ดร.อำพน กิตติอำพน : ปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ :
ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
ปาฐกถาพิเศษ โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ เกษม
วัฒนชัย องคมนตรี : เส้นทางสู่ความพอเพียง (พิมพ์ครั้งที่ ๒).
กรุงเทพฯ : ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ
พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔. กรุงเทพฯ : วี.เจ. พรินติ้ง, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด
พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙. กรุงเทพฯ : สหมิตรพรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง,
๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา.
กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ,
๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
เรียนรู้หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
(พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริ. **ตัวอย่างความสำเร็จการประยุกต์ใช้**
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ :
เทพเพ็ญวานิสัย, ๒๕๕๓.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริ. **เศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดสู่การ**
ประยุกต์ใช้ที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ, ๒๕๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริ. **หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระ**
เจ้าอยู่หัว (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพฯ, ๒๕๕๓.

สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์. **สร้างหลักคิด พิชิตโลกร้อน**
ใส่ใจเอื้ออาทร ทุกขั้นตอนอย่างพอเพียง (พิมพ์ครั้งที่ ๓).
กรุงเทพฯ, ๒๕๕๓.

เว็บไซต์

มูลนิธิชัยพัฒนา. เข้าถึงได้จาก <http://www.chaipat.or.th>

มูลนิธิพระดาบส. เข้าถึงได้จาก คำพ่อสอน, <http://www.kamphor.sorn.org>

มูลนิธิสยามกัมมาจล. เข้าถึงได้จาก <http://www.scbfoundation.com>

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ.
เข้าถึงได้จาก <http://www.pacc.go.th>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th>

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่อง
มาจากพระราชดำริ. เข้าถึงได้จาก <http://www.rdpb.go.th>

สำนักราชเลขาธิการ, <http://www.ohmpps.go.th>

ที่ปรึกษา

นายอำพน กิตติอำพน	ประธานกรรมการบริหารและ ขับเคลื่อนงาน มูลนิธิสถาบันวิจัย และพัฒนาประเทศตามปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง
นายกิตติศักดิ์ ลินธุวนิช	ที่ปรึกษา มูลนิธิสถาบันวิจัย และพัฒนาประเทศตามปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง
นางสุวรรณี คำมั่น	เลขาธิการ มูลนิธิสถาบันวิจัย และพัฒนาประเทศตามปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง
นางชุตินาฏ วงศ์สุบรรณ	เหรียญนิมิต มูลนิธิสถาบันวิจัย และพัฒนาประเทศตามปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง
นางสาวจินนาค์กูร โรจนนันต์	ผู้อำนวยการสำนักยุทธศาสตร์ ด้านนโยบายสาธารณะ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา การเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คณะทำงาน

รศ. ปภัสวดี วีรกิตติ
นางปาริชาติ เทพอารักษ์
นางสาวนริสา พิชัยวุฒิมะ
นายปรีชา ไวยะวงษ์
นายอาทิตย์ ทองเงิน
นางวิภาวดี ชวนบุญ
นางสาววราวุธ สัตตบงกช
นายสุธน รักเดช

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศ ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.)

บทบาทภารกิจ

มุ่งทำหน้าที่เป็น “ศูนย์กลางหรือตัวกลาง” ในการประสาน
เชื่อมโยงให้เกิดการนำเอาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ไปสู่การปฏิบัติในทุกระดับ ทุกมิติ

โดยใช้การสร้างกระบวนการเรียนรู้

เป็นเครื่องมือที่นำเอาความรู้ที่ผ่านการสังเคราะห์

ให้เป็นองค์ความรู้ที่มีมาตรฐานระดับเดียวกัน

สร้างผู้นำ/วิทยากรเศรษฐกิจพอเพียง ภาคีเครือข่าย

ทำหน้าที่เชื่อมโยงส่งผ่านองค์ความรู้ให้เครือข่ายต่างๆ

ร่วมเผยแพร่ ขยายผลนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ไปปฏิบัติผ่านกิจกรรม งาน โครงการในมิติต่างๆ

ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตในชุมชนและสังคม

